

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1375378

Cilt: 6 Sayı: 4 Aralık 2023

ss. 765-794

Makalenin Geliş

Tarihi

13/10/2023

Makalenin

Kabul Tarihi

20/11/2023

Yayın Tarihi

15/12/2023

KÂNÛNÎ SULTAN SÜLEYMAN'IN DİLİNDEN BUDİN KALESİ'NİN FETHİ: *FETH-NÂME-İ KAL'A-İ BUDİN VE* *TEVÂBİ'İHÂ*

Suat DONUK¹

ÖZET

Klasik Türk edebiyatının savaş konulu türlerinden biri olan fetihnâmeler İslam adına gerçekleştirilen zaferleri anlatan metinlerdir. Fetihnâmelerin bazıları hükümdarın dilinden kaleme alınmıştır. Padişahın bir görevliye dikte etmesi ya da bizzat yazması şeklinde meydana getirilen bu fetihnâmeler ilgili sultanın yaşantısı, kişisel özellikleri, hedefleri, edebî yetkinliği gibi biyografik veriler sunması yönüyle değerlidir. Kânûnî Sultan Süleyman Budin Kalesi'nin fethinden sonra Osmanlı ülkesindeki kadınlara zaferin haberini vermek için bir fetihnâme göndermiştir. Münşiyane nesir diliyle yazılan fetihnâme sanatsal unsurlar barındırması nedeniyle edebî eser hüviyeti taşımaktadır. Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 3571/14 numarada bir örneği bulunan fetihnâme ayrıca Feridun Bey'in *Münşeat Mecmuası*'nda yer almaktadır. *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ* adını taşıyan eser 932 Zilka'de'sinin sonlarında (Eylül 1526) kaleme alınmıştır. Kânûnî Sultan Süleyman'ın dilinden yazılan fetihnâme çok sayıda "ben" zamiri ve birinci teklik iyelik eki barındırması, sadece hükümdarın bilebileceği duygu ve düşünceleri içeren cümlelere yer vermesi gibi nedenlerle Kânûnî'nin eli ürünü olduğu izlenimi vermektedir. *Fetih-nâme-i Kal'a-i*

¹ Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, suatdonuk@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0206-2988

Budin ve Tevâbi'ihâ'nın Kânûnî Sultan Süleyman'a ait olduğu kabul edildiği takdirde Kânûnî'nin edebî eser sayısı Türkçe ve Farsça divanları ile birlikte üçe çıkacaktır. Fetihnâme sayesinde Kânûnî Sultan Süleyman'ın manzumelerin yanı sıra mensur eserler yazma yeteneğini taşıdığı, klasik İslam edebiyatı nesir kaidelerini çok iyi bildiği, entelektüel bir kişiliğinin bulunduğu, İslam kültürüne ve *Kur'ân* bilgisine son derece hâkim olduğu, karakterinde azametli bir hükümdar ile samimi bir kul özelliklerini bir arada bulundurduğu tespitleri yapılabilmektedir. Bu makalede Kânûnî Sultan Süleyman'a ait olabileceği değerlendirilen *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ* adlı eserin incelemesi yapılmış, buradaki anlatımlardan hareketle Kânûnî hakkında çıkarımlarda bulunulmuş, fetihnâmenin çeviri yazılı metni ilim âlemiyle paylaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fetihnâme, Kânûnî Sultan Süleyman, Osmanlı Nesri, Budin Kalesi'nin Fethi

THE CONQUEST OF BUDA CASTLE FROM THE WORDS OF SULTAN SULEIMAN THE MAGNIFICENT: THE CONQUEST NARRATIVE OF BUDA AND ITS CONSEQUENCES

ABSTRACT

Fetihnâmes, which are one of the genres of Classical Turkish literature, are texts that narrate the victories achieved in the name of Islam. Some of these fetihnâmes are written in the language of the ruler himself. These fetihnâmes, which are either dictated by the ruler to an official or written by himself, are valuable in terms of providing biographical information about the ruler's life, personal characteristics, objectives, and literary abilities. After the conquest of Buda Castle, Sultan Suleiman The Magnificent sent a fetihnâme to announce the victory in the Ottoman Empire. This fetihnâme, written in the language of the court poets, carries a literary identity due to its artistic elements. A copy of this fetihnâme, which is found in the Kastamonu Provincial Public Library with the number 37 Hk 3571/14, is also included in Feridun Bey's *Münşeat Mecmua*. The work, titled *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ*, was written in September 1526. The fetihnâme, written in the voice of Sultan Suleiman The Magnificent, gives the impression that it is the product of the Sultan himself due to its abundant use of the first-person pronouns and sentences containing his personal thoughts and emotions that only the ruler could possess. If it is accepted that *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ* belongs to Sultan Suleiman The Magnificent, the number of his literary works will increase to three along with his Turkish and Persian divans. Through the fetihnâme, it can be observed that Sultan Suleiman The Magnificent possessed the ability to write poetry as well as other genres, had a deep knowledge of the principles of classical Islamic literature, and had an intellectual personality. It is also possible to identify certain characteristics of a majestic ruler and sincere qualities in his character, along with his strong grasp of Islamic culture and knowledge of the Qur'an. This article presents the conclusions of

the analysis of the work *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ* by Sultan Suleiman The Magnificent, and based on these narratives, deductions are made about Sultan Suleiman. The translated written text of the *fetihnâme* is shared here along with the scientific article.

Keywords: *Fetihnâme*, Sultan Suleiman The Magnificent, Ottoman Prose, the Conquest of Buda Castle.

GİRİŞ

İslam sancağı altında Hz. Peygamber ve sahabeler tarafından gerçekleştirilen zaferlerle dolu sefer ve savaşlar için “fetih” terimi kullanılmıştır. İslam medeniyetinde fetihlerle ilgili oldukça zengin bir literatür vardır. Savaşçılıklarıyla bilinen Türklerin İslam'ı kabul etmeleriyle fetih literatürü daha zengin bir hüviyet kazanmıştır. Fetihleri konu edinen eserler *fetihnâme*, *beşaretnâme*, *tehditnâme*, *gazavatnâme*, *zafernâme* ve *sefernâme* gibi isimlerle karşımıza çıkmaktadır. *Beşaretnâmeler* Müslümanlara müjde vermek, *tehditnâmeler* gayrimüslimlere korku salmak için yazılmıştır. Genel olarak bir savaşı anlatanlar *gazavetnâme*, düşmanın yenilgisiyle biten muharebeleri ele alanlar *zafernâme*, bir askerî sefer sürecince yaşananları dile getirenler *sefernâme*, bir şehrin veya kalenin alınışını aktaranlara ise *fetihnâme* adı verilir (Er, 2012: 94).

Gazavetnâmelerden sonra en sık rastlanan savaş konulu tür olan *fetihnâmeler* klasik İslam edebiyatı yerleşik kaideleriyle kaleme alınırlar. Burada Allah'ın birliğini veya ona şükürü ifade eden bölümden sonra Hz. Muhammed'e, âline ve ashâbına salât ve selâmda bulunulur. Yazarın kendini tanıtip eserin yazılış sebebini bildirdiği sebeb-i teliften sonra asıl konuya gelinir. Burada ele alınan savaşın nedenleri, hazırlıkları, ilk kıvılcımının çıkışı, ilerleyişi, zaferi getiren hamleleri gibi süreçleri ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Hatime bölümünde hükümdara duada bulunulup, zaferi bahşeden Allah'a şükredilir. *Fetihnâmeler* birer edebî eser olmanın yanı sıra sahip oldukları birtakım hususiyetler ve içerdikleri ayrıntılı konu ve tasvirler itibariyle aynı zamanda tarihî kaynak eser hükmündedir (Tulum, 2022: 15). Bu yönleriyle tarih alanında çalışan bilim insanlarına önemli veriler sunmaktadır. Nâbî'nin (ö. 1124/1712) *Fetihnâme-i Kamanîçe'si* (Erkal, 03.10.2023), Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin (ö. 975/1567) *Rodos Fetihnâmesi* (Yıldız, 2016), Mahremî'nin (ö. [?]) *Mohaç Fetihnâmesi* (Karavelioğlu, 2013), Safâî'nin (ö. 940/1534) *Fetihnâme-i İnebahtı ve Moton'u* (Dereli, 2017), Bahârî'nin (ö. 1551) *Fetihnâme-i Üngürüs'ü* (Çolak, 2015), Merâhî'nin (ö. [?]) *Fetihnâme-i Sefer-i Sigetvar'ı* (Başpınar, 2013), Adli'nin (ö. [?]) *Manzume-i Feth-i Şirvan u Demirkapı'sı* (Şahin, 2017),

Râzî'nin (ö. 1146/1733-34) *Mora Fetihnâmesi* (Koyuncu, 2019), Nihâli'nin (ö. [?]) *Fetihnâme-i Yemen'i* (Avçin, 2017) bu türün Türk edebiyatındaki en meşhur örneklerini meydana getirmektedir (Erkal, 03.10.2023).

Türk edebiyatına ait fetihnâmelerden bazıları doğrudan hükümdarın dilinden kaleme alınmıştır. Tebaaya moral vermek ve düşmanlara korku salmak maksadıyla yazılan bu eserler zaferin ülkenin her köşesinde coşkuyla kutlanması emrini veya hükümdarın başka bir buyruğunu içeren bir resmi belge sıfatı da taşımaktadır. Hükümdarın bir görevliye dikte etmesi ya da bizzat yazması şeklinde meydana getirilen fetihnâmeler ilgili liderin yaşantısı, kişisel özellikleri, hedefleri, edebî yetkinliği gibi biyografik veriler sunması yönüyle oldukça değerlidir. Osmanlı tarihindeki ilk hükümdar fetihnâmesi Yıldırım Bayezid'in (ö. 805/1403) *Fetihnâme-i Kosova'sıdır*. Yıldırım, bu fetihnâme ile Kosova'da elde edilen zaferin müjdesini babası Sultan I. Murad'ın (ö. 791/1389) ağzından Bursa'ya göndermiştir (Severcan, 2016). Osmanlı Devleti'nin en fazla sayıda fetihnâmeye sahip hükümdarı Fatih Sultan Mehmed Han'dır (ö. 886/1481). Fatih Sultan Mehmed, Otlukbeli zaferinin ardından Doğu Anadolu halkına uygun harfleriyle yazılmış bir fetihnâme göndermiştir (Aksoy, 03.10.2023). İstanbul'un fethinden sonra Mısır Azizi İnal Şah'a (ö. 865/1461) ve Mekke şerifine birer Arapça, İran Şahı Cihanşah Mirza'ya (ö. 872/1467) bir Farsça fetihnâme yollamıştır (Feridun Bey, 1274 :I/235, 239, 244). Topkapı Sarayı Müze arşivinde Fatih'e ait Farsça bir Akçahisar fetihnâmesi de vardır (Tütüncü, 2021: 411). Fatih'in Arapça fetihnâmelerini Molla Gürânî (ö. 893/1488), Farsça fetihnâmesini Hoca Kırımî (ö. 880/1475-76) kaleme almıştır. Yavuz Sultan Selim'in (ö. 926/1520) de oğlu Şehzade Süleyman'a (ö. 974/1566) Turnadağ savaşından ve Mısır fethinden sonra birer fetihnâme gönderdiği bilinmektedir (Severcan, 2012; Akbulut, 1948).

Kânûnî Sultan Süleyman tarihe Mohaç Meydan Muharebesi olarak geçen savaş ile Budin Kalesi'nin fethinden sonra Osmanlı ülkesindeki kadırlara zaferin haberini iletme ve yerleşim yerlerinde şenlikler düzenleme emri vermek için bir fetihnâme göndermiştir. Osmanlı münşiyane nesir diliyle yazılan fetihnâme resmi belge özelliği yanında sanatsal unsurlar barındırması nedeniyle bir edebî eser hüviyeti taşımaktadır. Söz konusu fetihname Kânûnî Sultan Süleyman hakkında tespitler yapma imkanı tanınması bakımından önemlidir. Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde bir el yazması mecmuada (no. 37 Hk 3571/14) *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ* adıyla bulunan fetihnâme ayrıca Feridun Bey'in (ö. 991/1583) *Münşeat Mecmuası*'nda (I/546) yer almaktadır.

Bu makalede Kânûnî Sultan Süleyman Han'a ait olabileceği değerlendirilen *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ* adlı fetihnâmenin inceleme sonuçları verilecek, buradaki anlatımlardan hareketle Kânûnî Sultan Süleyman hakkında tespitler yapılacak ve *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ*'nın çevirili yazılı metni ilim âlemiyle paylaşılacaktır.

1. *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ*

1.1. Adı

Yazma nüshada eserin başına *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ* ismi yazılmıştır. Feridun Bey'in *Münşeat Mecmuası*'nda başta yer alan "Cennetmekân Sultan Süleyman Hân Gâzî Hazretlerinin Mohaç Seferi Hitâmında Memâlik-i Mahrûsedeki Hükkâma Isdâr Buyurulan Fetihnâme-i Hümâyûnun Süretidir." biçimindeki tanımlamadan eserin *Fetihnâme-i Mohaç* adıyla anılabileceği çıkartılmaktadır. Söz konusu metnin içeriğini Mohaç Savaşı ve Budin Kalesi'nin fethi oluşturmaktadır. Yazma nüshada yer alan ve "Budin Kalesi'nin ve ona bağlı yerleşim yerlerinin fetihnâmesi" anlamına gelen başlık bu hususu karşıladığı için eser adının *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ* olması gerektiği kanaatini taşıyoruz.

1.2. Yazarı

Hükümdarlar tarafından yazılan veya yazdırılan fetihnâmelerin edebî eser olduğu gibi bir cihetten resmî belge niteliği taşıdığı, sultanların resmî belgelerinin ise nişancı, reisülküttap, divan kâtibi gibi devlet görevlileri tarafından yazıldığı bilinen bir husustur. Feridun Bey'in *Münşeat Mecmuası*'nda pek çok mektubun başlığında kim tarafından yazıldığı bilgisi verilmiştir. Örneğin Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'e yazdığı bir mektubun "Reisü'l-küttâb Cevrî Çelebi İnşasıyla Yazılan Cevâbdur (Feridun Bey, 1274 :I/562)." biçimindeki başlığında Cevrî Çelebi tarafından yazıldığı ifade edilmiştir. Makale konusu fetihnâmenin de bir bürokrat tarafından yazılmış olabileceği akla gelebilir. Ancak fetihnâmenin sahibi olduğunu düşündüğümüz Kânûnî Sultan Süleyman'ın Türkçe ve Farsça divanları bulunan, belagat kaidelerine hâkim bir şair olması doğrudan onun tarafından yazıldığı düşüncesini ön plana çıkartmaktadır. Nitekim *Feridun Bey Mecmuası*'ndaki başlıkta fetihnâme yazarı herhangi bir devlet görevlisi bildirilmemiştir. Aşağıdaki "1.6. Dil, Anlatım ve Üslup Özellikleri" başlığı altında açıklanacağı üzere seci, iç ahenk, edebî sanatlar, mazmunlar vb. sanatsal özellikler taşıyan bu tür bir eserin yazarı Muhibbî gibi retorik bilgiye sahip biri olabilir.

Makale konusu fetihnâmenin Kânûnî Sultan Süleyman tarafından yazıldığıının düşünülmesinin önemli bir nedeni de anlatım kurgusunda bir kişinin başından geçenleri anlatmasına dayalı olan kahraman anlatıcı bakış açısının kullanılması, “ben” zamirine sıkça rastlanması ve birinci tekil iyelik ekiyle çekimlenmiş tamlamaların sayısının normalden fazla bulunmasıdır. Kânûnî Sultan Süleyman eser boyunca;

“âbâ-yı kirâm ve ecdâd-ı ‘izâmumun ihrâz-ı mesûbât-ı gazve vü cihâd âyîn-i hidâyet-mu’tâdları olup benüm dahı zât-ı hilâfet-nisâb-ı şâhâneme her bâr Hakk’un ‘inâyeti zahîr ü yâr ve râyât-ı cihân-güşâ-yı hüsrevânem mukârin-i feth u zaferdür (vr. 89b).”

“‘inâyet-i ‘azîmet-i zafer-kırânum”

“vezîr-i a‘zamum” (dokuz defa)

“fermân-ı şerîfümle”

“fermân-ı hümâyûnumla”

“akablarınca ben dahı ikbâl”

“vezîrüm Mustafâ Paşa”

“ve sâ’ir kapum kulları”

“gemilerümü geçürmemek sevdasına”

“gemilerüm dahı su yüzünden”

“gemilerüm dahı kat‘â göz açdurmayup”

“cenâb-ı celâlet-me‘âbumdan”

“emân-ı şerîfüm ihsân eyleyüp”

“emân-ı şerîfüm virilüp”

“südde-i murâd-bahşum”

“gemilerüm ile”

“şehbâz-ı bülend-pervâz-ı himmetüm”

“‘azîmet-i ‘âlî-himmetüm”

“Benüm dahı âyîne-i zamîr-i münîr-i hüsrevânemde”

“asl murâd-ı şerîfüm”

“râyât-ı sa‘âdet-âyât-ı hüsrevânem”

- “atebe-i ‘aliyye-i âsumân-rif‘atüm”
 “a‘lâm-ı fütûh-encâm-ı hüsrevânem”
 “inân-ı ‘azîmet-i nusret-karîn-i şâhânem”
 “zılâl-i râyât-ı sa‘âdet-âyât-ı hüsrevânemle”
 “fermân-ı kazâ-cereyânumla”
 “asl murâd-ı hümâyûnum”
 “zât-ı Hümâ-hemtâ-yı hüsrevânem”
 “kapum kulları”
 “atebe-i ‘aliyye-i âsumân-rif‘atüm”
 “emân-ı şerîfüm”
 “cenâb-ı celâlet-me‘âbuma”
 “tahtgâh-ı sa‘âdet-penâh ve bârgâh-ı devlet-destgâhum”
 “cümle-i erkân-ı devlet ve kapum kulları”
 “inân-ı ‘azîmetüm”
 “dârende-i hükm-i şerîf kulum”
 “mezîd-i rif‘atüm”

örneklerinde görüleceği üzere kırk beş yerde ya kendisinden bahsetmekte ya da kendisine atıf yapmaktadır. Ayrıca kendisinden söz ettiği bu yerlerde;

“âbâ-yı kirâm ve ecdâd-ı ‘izâmumun ihrâz-ı mesûbât-ı gazve vü cihâd âyîn-i hidâyet-mu‘âdları olup benüm dahı zât-ı hilâfet-nisâb-ı şâhâneme her bâr Hakk’un ‘inâyeti zahîr ü yâr ve râyât-ı cihân-güşâ-yı hüsrevânem mukârin-i feth u zaferdür (vr. 89b).”

“Benüm dahı âyîne-i zamîr-i münîr-i hüsrevânemde ki medâr-ı ilhâmât-ı rabbânîdür, çihre-i zafer-behre-i ²عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عُدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ)şâhid ü zâhir ve mir’ât-ı hâtır-ı ‘âtır-ı cihânbanîde likâ-yı sa‘âdet-irtikâ-yı ³(وَأُورَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَبَنَاتَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ) gün gibi rûşen ü bâhir olmagın (vr. 89b)...”

“gül-bâng-ı zümre-i muvahhidîn gûş-ı vilâyetlerine irişmeyüp asl murâd-ı şerîfüm ol cevânib sümme-i semend-i sa‘âdetmendüm ile müstes‘ad olmak idi (vr. 91b).”

² “Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helak edecek ve sizi egemen kılacaktır.”, Araf Sûresi, 7/129.

³ “Allah, sizi onların topraklarına, yurtlarına ve mallarına varis kıldı.”, Ahzab Sûresi, 33/27.

“Lâkin benüm inân-ı ‘azîmet-i nusret-karîn-i şâhânem diyâr-ı Engürüs-i menhûs olduğı ma’lûm olup (vr. 91b)”

“ol cânibe tâ’ife-i Müslimîn’ün hulûli kabîl-i mümteni’âtdan ‘add olunması lâ-bûd gayret ü hamîyyet-i cihânbanî mütekâzî oldu ki ol taraf dahı zılâl-i râyât-ı sa’âdet-âyât-ı hüsrevânemle müstes‘ad ola (vr. 92a).”

“asl murâd-ı hümâyûnum ol cevânibde olan diyâr-ı dalâlet-âsâr-ı Engürüs-i menhûs dahı pây-mâl-i efrâs-ı dilîrân-ı bebr-kıyâs olmak idi (vr. 92a).”

ibarelerinde görüleceğı üzere ancak bir kişinin kendisinin bilebileceğı düşünceleri, hedefleri ve hissiyatı ifade eden cümleler vardır. Dolayısıyla bu cümlelerin sahibinin Kânûnî Sultan Süleyman olduğı düşünölmektedir. Kânûnî’nin bu cümleleri nişancısı veya kâtibine yazdırmış olması da muhtemeldir. Ancak bu durumda bile bu cümlelerin anlamı Kânûnî’ye ait olduğundan dolayı *Fetih-nâme-i Kal’a-i Budin ve Tevâbi’ihâ* adlı eserin de ona ait olduğunu kabul etmek gerekir. Eser bütüncül bir şekilde okunduğunda da olayların öznesinin Kânûnî Sultan Süleyman olduğı, Kânûnî’nin bu hadiseleri baştan sona kendi ağzından okuyucaya anlattığı, dolayısıyla metnin mutlak sahibinin Kânûnî olduğı görüntüsü net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

1.3. Yazılış Tarihi

Fetih-nâme-i Kal’a-i Budin ve Tevâbi’ihâ’nın bulunduğı mecmuada yer alan metinlerin sonunda genellikle istinsah tarihleri yazılıdır (Bir örnek için bk. vr. 108a). Hatta bazı yerlerde ilgili metnin telif (ilk yazıldığı) ve istinsah (çoğaltıldığı) tarihi kaydedilmiştir (bk. vr. 23a). Makale konusu fetihnâmenin sonunda ise “el-Vâki” ibaresiyle telif tarihi için hazırlık yapılmış ancak devamında herhangi bir şey yazılmamıştır. Burada herhangi bir istinsah kaydı da bulunmamaktadır. *Fetih-nâme-i Kal’a-i Budin ve Tevâbi’ihâ*’nın Feridun Bey’in *Münşeat Mecmuası*’ndaki örneğinde ise yazılış tarihi bulunmaktadır. Buna göre eser 932 Zilka’de’sinin sonlarında (Eylül 1526) yazılmıştır (Feridun Bey, 1275: I/551). Mohaç Meydan Muharebesi’nin 20 Zilka’de 932 (29 Ağustos 1526) tarihinde gerçekleştiğı (Emecen, 10.10.2023) bilindiğine göre *Fetih-nâme-i Kal’a-i Budin ve Tevâbi’ihâ* savaştan sekiz, dokuz gün kadar sonra yazılmış olmalıdır.

Fetih-nâme-i Kal’a-i Budin ve Tevâbi’ihâ’nın hatimesinde “Nusretü’l-İslâm” ibaresinin ebced hesabıyla fetih tarihini verdiği yazılıdır. Ancak bu terkip ebced hesabıyla 903 rakamını vermektedir. Eserin derkenarına işlenen “el-

Hamdü li'llâhi hamden kesîren" ibaresi ise ebced hesabıyla doğru bir biçimde 932 tarihini karşılamaktadır.

1.4. Yazılış Nedeni

Fetihnâmeler savaşta elde edilen bir zaferden sonra halka müjde vermek, dostlara güven aşılama, düşmana ise korku salmak maksadıyla yazılırlar. *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ* da Osmanlı tarihinde önemli bir yere sahip olan Mohaç Savaşı'ndan sonra benzer saiklerle yazılmıştır. Söz konusu fetihnâme sonunda yer alan;

Eyle olsa bu fütühât-ı gaybiyyenün târîh-i sâli ki kelâm-ı hidâyet-nizâm-ı "nusretü'l-İslâm" ile muvakkatdur, cemâhîr-i İslâmiyân-ı dîn-i Hayrû'l-enâm mesrûr u şâdân ve mübtehic ü handân olmak için dârende-i hükm-i şerîf kulum ... [ile] irsâl olındı. İnşâ'a'llâhu'l-e'izz varup teblîğ idicek şenlikler ve şâdîliklar eyleyüp, bu ahbâr-ı fütüh-âsârı etrâf u cevânibine i'lâm-ı intişâr idüp, ba'de hamdi Fettâh-ı Zü'l-minen takaddestü âlâ'ihî devâm-ı devlet ve mezîd-i rif'atüm du'âsına iştigâl eylesüz. Şöyle bilesüz, 'alâmet-i şerîfe i'timâd kulasuz. (vr. 92b)

cümlelerine baktığımızda ise hükümdarın bu fetihlerin haberinin etrafa duyurulması, şenlikler düzenlenmesi, vatandaşların mutlu olmaları ve Allah'a hamdden sonra padişaha dua etmeleri maksadıyla yazıp ülkesindeki yerleşim yerlerinin yöneticisi durumunda olan kadılara gönderdiği anlaşılmaktadır.

1.5. Yazma Nüshası

Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 3571 numaralı yazma nüshada yer almaktadır. Yazma, 350 x 120 mm. dış, 300 x 90 mm. iç ölçülerindedir. Tabak renkli, soğuk damga şemseli meşin ciltlidir. Çapa filigranlı, saman rengi kağıt kullanılmıştır. Satır sayısı 45 ile 52 arasında değişmektedir. Divânî kırmızı hat ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Başlıklarda ise kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Cetvelsiz ve ser-levhasızdır. Bazı sayfalarda takibe kaydı vardır. Seçme eserler mecmuası özelliği taşımaktadır. Yazmada yer alan kayıtlara göre Akçakızıklık ve Rudnik'te kadılık yapmış Ahmed b. Mehmed tarafından 973 (1566) – 977 (1570) yılları arasında derlenmiştir. Yazmada yer alan eserlerin çoğunlukla kânûnnâme, emr-i şerif ve fetvalardan oluşması derleyicinin mesleğini icra ederken kendisine lazım olacak metinleri bir araya getirmek maksadıyla mecmuayı derlediğine işaret etmektedir. Yazmanın eser dökümü şu şekildedir:

- 1- 37 Hk 3571/1: *Risâletü'l-ma'den* – Hasan Efendi vr. 2a-8b
- 2- 37 Hk 3571/2: *Kânûn-nâme* – ? vr. 9a-34a
- 3- 37 Hk 3571/3: *Baytâr-nâme* – ? vr. 34b-42a
- 4- 37 Hk 3571/4: *Kânûn-nâme* – ? vr. 42b-54b
- 5- 37 Hk 3571/5: *Ahid-nâme* – ? vr. 53a
- 6- 37 Hk 3571/6: *Baytâr-nâme* – ? vr. 55b-57b
- 7- 37 Hk 3571/7: *Miftâfû'l-hisâb* – Derviş Bihiştî b. Saruhân vr. 58b-59b
- 8- 37 Hk 3571/8: *Havâss-ı Süreti'l-Kalem* – ? vr. 60b-61a
- 9- 37 Hk 3571/9: *Havâssu'l-Kur'ân* – ? vr. 63b-66a
- 10- 37 Hk 3571/10: *Risâletü't-tecvîd* – ? vr. 68b-80a
- 11- 37 Hk 3571/11: *Kavâ'id-i Külli* – Musa Fakih vr. 81b-83b
- 12- 37 Hk 3571/12: *Risâle fi't-Tecvîd* – ? vr. 84b-85b
- 13- 37 Hk 3571/13: *Kânûn-nâme* – ? vr. 86b-89a
- 14- 37 Hk 3571/14: *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ* – Kânûnî Sultan Süleyman vr. 89b-92b
- 15- 37 Hk 3571/15: *Hikâye-i Hoca Abdurraûf* – Hoca Abdurraûf Bursavî vr. 94b-100a
- 16- 37 Hk 3571/16: *Risâle-i Cem'i Nâsa Müteallik Ahvâl* – ? vr. 100b-101b
- 17- 37 Hk 3571/17: *Revnak-ı Bûstân* – ? vr. 102b-104b
- 18- 37 Hk 3571/18: *Rubâ'iyât-ı Hayyâm* – ? vr. 103b

1.6. Muhtevası

Kânûnî Sultan Süleyman Allah yolunda cihat etmenin dedelerinin ve kendisinin geleneği olduğunu, Allah'a tevekkül ve Hz. Muhammed'in mucizelerine tevessül ederek gazaya niyet ettiğini ifade eden iki cümle ile *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ*'ya başlamıştır. Kânûnî, eserin mukaddimesi mahiyetindeki bu ilk iki cümleyi sebep-i telif ile birlikte münâcat ve naat olarak nitelendirilebilecek bir biçimde kurgulamıştır.

Münâcat ve naattan sonra gelen ve eserin asıl bölümünü oluşturan kısımdaki anlatımlar ise şu şekildedir: İslam ülkesine sınırdaş olan Engürüs'teki guruh Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr ettiği için Allah'a tevekkül ederek onların üzerlerine sancaklar açıp [yürüdüm]. Deniz gibi coşan ordumla uzun yollar katettim. Sadrazamım ve Rumeli beylerbeyi olan İbrahim Paşa benim emrimle Rumeli askeri ile birlikte yürüdü. Belgrad Kalesi önünde akan Sak nehri üzerinde emrimle kurulmuş olan köprüden Sirem adasına geçti. Ben de arkalarından vezirim Mustafa Paşa ve Ayas Paşa ve Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa ve diğer kapıkullarım ve Anadolu yiğitleriyle yürüyüp [onlarla

buluştum]. Engürüs'ün dayanıklı kalelerinden Varadin Kalesi cihat yolunda bir engel olduğu için sadrazamım emrimle Varadin'in üzerine yürüdü. Kalenin bânı Papas Tosor Pavli askerlerimize saldırmak amacıyla kale önünde ordusuyla hazır beklerken gaza niyetine gelen kalabalık ordumuzu duyunca durmayıp Tuna'yı geçti. Karşıda alay bağlayıp gemilerimi geçirmemek amacıyla arabalar, toplar ve darpenler kurdu.

Bu esnada Allah'ın yardımıyla su yüzünde askerlerle dolu sekiz yüz mikdarı gemilerim erişip hisarın etrafını karadan ve denizden sardı. Gaziler kara tarafından hisar varoşuna, gemilerim de su yüzünden küffârın topları ve meterisleri üzerine hücum edince Allah'ın inayeti ile varoşu fethedildi. Gemilerim de göz açtırmayıp düşmanı top altında tutunca Papas, adamlarıyla beraber firar edip su yüzü de açılmış oldu. Kalede olan grup kalelerinin sağlamlığına güvenerek ısrar edince dört taraftan toplar kurulup dövülmeye başlandı. Kule ve burçları kevgire benzeyip viraneye döndü. Müslüman yiğitler hisara hücum edip kaleye girince içerideki küffâr gediklerde savaş araç gereçleriyle gazilerle kuşluk vaktine kadar savaştılar. Ancak o gün fetih nasip olmayacağı anlaşılınca tekrar toplar kurulup lağamlar döşendi. Cuma gününe denk gelen Şevval'in on yedinci gününde lağamlara ateş verilip kale yıkılınca küffâra korku düştü. Kendilerini kale bedenlerinden aşağıya atınca gaziler mecal vermediler. Her taraftan kaleye koyulup savaşçıları kılıçtan geçirdiler. Kadın ve çocukları ise esir ettiler. Kalenin ileri gelenleri bir kuleye sığınıp cenabımdan istiman edince sadrazamım bunlara emân-ı şerîfimi verip fetih müjdesini dünyaya yaydı. Allah'a hamd olsun ki söz konusu kale her tarafla fethedilip kiliseleri cami yapıldı. Ezanlar okunup o gün cuma namazı kılındı.

Adı geçen melûnun elinde olan kalelerin yücesi, suru dayanıklı, hendeği derin Uyluk Kalesi'nin içi küfür erbâbıyla doluydu. Bundan dolayı Allah'ın yardımıyla kurtarılması için büyük vezirim fermân-ı şerîfimle üzerine vardı. Kara tarafını çadırlarla, su yüzünü büyük gemilerle kuşattı. Toplar kurulup gece gündüz savaşıldıktan sonra dört duvar arasında sıkışan düşman aman dilemekten başka yol bulamadı. Vezirin şefaatine sığınarak makamımın toprağından af istediler. Kalenin ahalisine emân-ı şerîfim verildi. Adı geçen paşanın yanında olan yiğitler söz konusu ayın yirmi sekizinci gününde deniz gibi bir orduyla girmek için kalenin üzerine vardı. Eman talep eden zümre zillet ile kale kapısını açtı. Allah'ın inayetiyle fetih nasip olup kulelere hükümdarlık sancaklarını çekildi. Çan sesi yerine gülbang duyulmaya başlandı. Ezanlar okunup kiliseler mescide çevrildi. Bu kaleden başka Engürüs'ün meşhur kalelerinden Erik, Çervik, Gurguriçe, Berkas, Solin, Dükin, Erdud, Dimitrofça, Nikay, Vukud, Boraç, Ösek ve Race kalelerinde olan küffâr ordu[mun] azameti haberinin yayılmasından sonra hayrete düştü.

Kiminin halkı vadi ve dağlara yayıldı, kiminin ahalisi eşliğimin toprağına yüz sürüp istiman diledi. Böylece bu kaleler bütün unsurlarıyla güvenli memleketimin parçası haline geldi.

Bundan sonra kara tarafında yiğitlerden oluşan ordumla ve su yüzünde gazilerle dolu gemilerimle kralın olduğu tarafa yüründü. Suyu Nil, Ceyhun ve Fırat'tan fazla olan Drava nehri üzerinde iki gün içinde askerlerin geçmesi için bir geniş köprü inşa edildi. Zilhicce ayının on ikinci gününde himmetimle bütün gaziler Engürüs semtine geçti. Engürüs'ün mamur şehirleri gazilerin atları ayakları altında çiğnenince düşmanın ahvâlinde haberdar olundu. Düşman azimle yürüyüşümü işitince Engürüs kralı olan Lavoş Kral kendi vilayetindeki askerleri ve hükmü altındaki melûnları toplayıp diğer kâfir beylerinden yardım dilemiş. Onlar da destek olup asker koşmuşlar. Hepsi beraber yüz elli bin mikdarı zırhlı, silahlı asker kralın başkenti olan Budin'den sekiz menzil ötedeki Mohaç adındaki sahrada toplar ve darpenler kurmuşlar. On binden ziyade tüfekçi piyadesiyle İslam ordusuna karşı koymak için hazır olmuşlar. Benim ilâhî ilhamın medârı olan gönül aynamda zafer elde edeceğimiz görüldüğü için Allah'ın inayetine dayanarak ve Hz. Muhammed'in mucizelerine iltica ederek vakar sahibi askerlerimle üzerlerine yürüdüm. Zilka'de ayının çarşambaya denk gelen yirminci gününde ikinci vaktinde zikredilen sahrada karşılaşıldı. Savaş ateşi her iki taraftan alevlendi. Mücahitler cehennemliklere elemli bir azap tattırmaya başladı. Bu esnada kral, sadrazamım ve Rumeli beylerbeyi İbrahim Paşa ile olan Rumeli askerinin üzerine kendi askerleriyle hücum etti. Paşa, yaratılışındaki yiğitlikle küffâr askerine saldırdı. Onları geldikleri yere kaçmaya mecbur etti. Düşmanın ölümlerinden dağ, ova ve savaş meydanı dolup taştı. Küffâr her dönüp İslam askerine karşı durmaya geldiğinde Allah'ın yardımıyla cesur gaziler onların hayatlarının harmanına ateş düşürdü. İşin sonunda fetih ve zafer meltemi İslam ordusundan yana esince kral o saat savaş meydanından kaçtı. O kalabalık grubu Müslüman askerleri takip etti. Çoğunu kılıçtan geçirip bazısını Tuna'ya döktü. Bânlarının ve komutanlarının başlarını kesti. Kılıç artıklarını mahpus ve esir etti. Savaş malzemeleri ve cepaneleri alındı. Kralın sağ veya ölü oluşu bilinemeyip ele giren herkes etkisiz hale getirildi.

Bu büyük fetih müyesser olduktan sonra asıl amacım henüz mücahitlerin gülbangının erişmediği Budin şehrini ele geçirmek idi. Bundan dolayı hükümdarlık sancağım Budin tarafına yönelip Zilka'de ayının üçüncü günü oraya ulaştı. Budin şehri Tuna kenarında yüksek kuleleriyle meşhur büyük ve ele geçirilmesi zor bir şehirdir. Karşısında Peşte adlı eski bir şehir vardır. Sadrazamım İslam askeriyle o şehrin üzerine vardığı gibi orada mahsur kalan melûnlar korkup aman diledi. Emân-ı şerîfim verilip kalenin anahtarı yüce

eşiğimin toprağına getirildi. Allah'ın inayeti ile o günde şehir etrafıyla beraber feth olundu. Ancak küfrün ve putların merkezi olduğu için kilise ve ibadethaneleri tahrip edildi. Kalesinde olan toplar, darbzenler ve diğer savaş âletleri, hazinesi ve cephanesi alınıp mamur vilayetlerine akıncılar salındı. Kuzeyden, güneyden tüm sınırlarına kadar yerleşim yerleri gazi atlarının nalları altında çiğnendi. Bütün kaleleri, belde, köy ve kasabaları yakılıp yıkıldı. Ahalisinin malları yağmalandı. Çoluk çocuğu esir alındı. Orada bulunulan gün adedince hükümdarlık sancağı kuffâr memleketlerine akınlar etti. Geriye kalan kuffâr ancak erişilmesi zor yerlere sığınmış, تنها yerlerde ve sokaklarda barikatlar kurmuştu. Müslüman askerler kuffârın olduğu yerleri yerle bir etti. Hatta yiğitlerin önde gelenlerinden bazı gaziler Engürüs sınırını geçip Alaman ve Çesar'dan esirler alıp ganimet ele geçirdi. Sözün özü Tuna'nın o tarafında kalan kâfir memleketi öyle bir şekilde tahrip edildi ki şehirlerinde taş taş üstünde kalmayıp küfr ehli büyük bir hüsrana uğradı.

Ancak benim Engürüs'e yöneldiğim belli oluncaya, pek çok kale alınıp uçsuz bucaksız ordumla Budin'e varıncaya kadar arada uzun süre geçtiği için atlarımızı görmeyen bazı ehl-i küfr gemilerle Tuna'nın diğer tarafına geçip Müslüman askerinden kurtulmak istedi. "İslam ordusunun karşıya geçmesi imkansızdır." diye düşünüldüğünden hükümdarlığın gayret ve hamiyeti lazım oldu. Bu yüzden fermanımla sadrazamım ve Rumeli beylerbeyi İbrahim Paşa Budin önünden gemiler üzerinde beş altı günde sekiz yüz arşın uzunluğunda bir köprü kurdu. Zilhicce'nin üçüncü günü köprüden geçip asıl amacım o tarafta bulunan Engürüs diyarını yiğitlerimin atlarının nalları altında çiğnetmek idi. Bu önemli işin de tamamlanması sadrazamımın isabetli fikrine tevdi edildi. Din ve devlet işlerinin dizginleri onun doğru görüşlerine teslim edildi. Şâhâne zâtım eşiğimin hizmetkarları, kapıkulları ve Anadolu cengaverleri ile Tuna'nın kenarına yakın olan yerlere yürüdük. Sağ ve solda olan kuffâr memleketi gazi atlarının nalları altında çiğnendi. Kralın en büyük şehri olan Bac'ın ahalisi hükümdarlık sancağımanın gelişinden hayrete düşüp aman dilemekten başka çare bulamadı. Eşiğimin toprağından istiman ettiklerinde emân-ı şerifim verildi. Söz konusu şehrin kiliseleri yakıldı. Kalesinde olan topları ve diğer araç gereçleri alınıp yağmalandı.

Adı geçen sadrazamım [İbrahim Paşa] Rumeli askeri ile Engürüs vilayetinin güneyinden kuzeyine yöneldi. Uzun bir mesafe katedip Rus ülkesinden akan Tise adlı nehrin kenarına geldi. Arada kalan bütün mamur memleketleri yağma ve talan etti. Özellikle Segedin adlı büyük şehirdeki ehl-i küfr savaşmayı tercih ettikleri için gaziler göz açtırmayıp dört tarafından cenge koyuldu. Melûnların erkeklerini kılıçtan geçirip telef etti.

Sadrazamım o taraflarda Baçkameke denilen vilayette yer alan Keçkememet, Felekhas, Sir, Senta, Batana, Pirlık ve Kayni adlı şehirleri ve bir büyük beldeyi bütünyle yağmaladı. Oradaki küffârın çoluk çocuğunu esir etti. O taraflarda ne kadar mamur yer varsa hepsini yakıp yıktı. Tise nehrinin Tuna'ya döküldüğü yerinde Engürüs'ün Tenel adıyla bilinen şehri vardır. Bu şehir sarp yerde olduğu için yüksek yapısıyla memleketin nöbetçisi gibi olmuştur. Sadrazamım gelirken orada mahsur kalan ehl-i şirk hayatlarından ümitlerini keserek kaleden korkuyla çıkıp firar etti. Böylece o yüksek kale Allah'ın inayetiyle fethedildi. Hz. Muhammed dininin düşmanlarından her şekilde intikam alındı. İslam ordusu muzaffer, küffâr askeri makhur oldu. Zamanın başlangıcından beri şanlı sultanlardan hiç birisine kısmet olmayan büyük fetihler benim cenabıma nasip oldu.

Hal böyleyken mevsim kış ve hava soğuk olduğu için yıldızlar kadar çok olan askerimle sağ salim başkentimin tarafına doğru yöneldim. Varadin adlı şehrin karşısına kondum. Burada da sadrazamım birkaç gün içerisinde büyük bir köprü kurdu. Bütün devlet erkanım ve kapıkullarım ile tüm ordu köprüden geçince atımın dizginini başkent tarafına çevirdim.

Bundan dolayı bu fetihler “nusretü'l-İslâm” terkininin ebced hesabıyla tarihini verdiği [932 (1526)] senesinde oldu. Bütün İslam cumhurunun mutlu olup sevinmesi için bu hükm-i şerif kulum ... ile gönderildi. İnşallah varıp tebliğ ettiğinde şenlikler eyleyip bu fethin müjdeli haberlerini etrafa yayın. Allah'a hamd ettikten sonra devletimin devamı için dua edin. Şöyle bilin, alâmet-i şerife itimat kılın.

Bu anlatımlar doğrultusunda *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ*'nın münâcat, naat, sebab-i telif, âgâz-ı dâsitân ve hatime bölümlerinden oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

1.7. Dil, Anlatım ve Üslup Özellikleri

Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ Osmanlı münşiyane nesir diliyle kaleme alınmıştır. Eserin dili ağır, üslubu tumturaklıdır. Metin boyunca Arapça ve Farsça kelimelerin ağırlıkta olduğu bir dil varlığı tercih edilmiştir. Tamlamaların çoğunluğu Farsça kurallar doğrultusunda oluşturulmuştur. Bunlar “pây-mâl-i huyül-i gâziyân-ı sa'âdet-şümül”, “şemşir-i düşmen-gir ü mürğ-te'sir”, “sinân u tîg u tîr-i mevt-tedbir”, “asâkir-i deryâ-cûş u 'ummân-hurüş”, “cündiyân-ı cevşen-püş u hûn-âgûş”, “inâyet-i 'azîmet-i zafer-kırân”, “dürr-i semîn-i bahr-ı kâm-kârî”, “harîde-i zılâl-i râyât-ı sa'âdet-âyât”, “sefâ'in-i

nusret-hazâ'in-i ebtâl-i ricâl", "dâmen-gîr-i kal'a-i hevâ-âşiyân" örneklerinde görüleceği üzere dörtlü, beşli hatta altılı terkipler halindedir.

Fetihnâmenin anlatımında en belirgin hususiyet secinin yoğun bir biçimde kullanılmasıdır. Neredeyse tüm cümlelere;

"ubûr-ı guzât-ı nusret-karîⁿ ve mürûr-ı mübârizân-ı rezm-âyîⁿ için fermân-ı hümâyûnumla tertîb olunan cisr-i üstüvâr ve binâ-yı sâbitü'l-karârdan 'asâkir-i bî-şümâr cezîre-i Sirem'e geçüp sahrâ vü cibâl ve peşte vü tilâl muhayyem-i câh u celâl 'asker-i deryâ-misâl, 'akablarınca ben dahı ikbâl ve erdeşîrân-ı kûh-ı heycâ ve hizberân-ı kulle-i vegâ müşeyyid-i⁴ mebânî-i dîn ü devlet, mümehhid-i⁵ esâs-ı 'izz ü rif'at (vr. 89b)..."

"hilkat-ı âli-menzilet ve cibillet-i şecâ'at-mertebetinde merkûz u mecbûl olan âsâr-ı merdi ve netâ'ic-i hünermendi zuhûra getürüp, süyûf-ı âbdâr-ı cevşengüzâr ile 'asker-i gaddârı tu'me-i tig-ı âteş-bâr u şihâb-âsâr ve tîr-i âhenîn-minkâr ile cünûd-ı füccârı hâk-sâr idüp (vr. 91a)..."

"küffâr-ı füccâr ve tâ'ife-i eşrârdan fırka-i Engürüs-i menhûs ki risâlet-i Seyyidü'l-kevneyn'e inkâr ile me'nûs ve dalâlet ü tугyân ile tarîka-i hidâyetde me'yûsdur (vr. 89b)."

örneklerinde görüleceği üzere seciler serpiştirilmiştir.

Münşiyane üslubun özelliklerinden biri olan çeşitli ek ve bağlaçlarla cümleleri uzatma *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ*'da da görülmektedir. Yazar daha çok;

"Kral-ı bed-fi'âl ... kavliyle 'âmil olup, hemân ol sâ'at ol ma'rekegân-ı zaferdestgâhdan firâr idüp, ol leşker-i enbûh-ı şikâk-gürûhı 'asker-i Müslimîn ta'kîb idüp, ekserin kılıçdan geçürüp ve ba'zını dahı Tuna'ya döküp, âli Fir'avn gibi belâ-yı garka mübtelâ idüp, bânlarının ve serdârlarının başların kesüp, 'alev-i şemşîr-i düşmen-gîr ve bakıyyetü's-seyf olanları mahbûs u esîr kılınup, ol menhûsların külliye 'alemleri menkûs götürülüp, yat u yarak u topları ve cebe-hâneleri alınup, kendüsinün hayât u memâtı ma'lûm olmayup ve külliye ele giren sığâr u kibâr tu'me-i şîr-i şemşîr-i âhen-minkâr ve lâşeleri lokma-i mûr-ı demâr olup, feth-i 'azîm müyesser oldukdan sonra mezbûr Budin şehri ki tekâdüm-i şühûr u sinînden ilâ hâze'l-hîn âvâze-i ebrâr-ı mücâhidîn ve gül-bâng-ı zümre-i muvahhidîn gûş-ı vilâyetlerine irişmeyüp asl murâd-ı şerîfüm ol cevânib sümme-i semend-i sa'âdetmendüm ile müstes'ad olmak idi (vr. 91b)." cümlesinde görüleceği üzere ulaçlar yardımıyla cümleleri

⁴ "Müşeyyidi" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "müşeyyid-i" olarak metne alındı.

⁵ "Mümehhidi" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "mümehhid-i" olarak metne alındı.

uzatmıştır. Bununla birlikte “mâh-ı Şevvâl’ün on yedinci günü ki yevm-i Cum’a’dur, ol lagamlara (vr. 90a)”, “Kal’a-i Uyluk ki hısn-ı Semek-bünyân ve bârû-yı felek-âşiyândur, temhîd-i sūr-ı üstüvârı (vr. 90b)”, “Drava dimekle ma’rûf su ki kesretde Nil ü Ceyhûn u Furât’dan efzûndur, ‘asker-i mansûr (vr. 90b)” cümlelerinde olduğu gibi “ki” bağlacıyla da cümleler uzatılmıştır. Denebilir ki bütün metin boyunca kısa denebilecek sadece “Şöyle bilesüz, ‘alâmet-i şerîfe i’timâd kılasuz.” cümlesi geçmektedir. Bu cümle de hükümdarın yazılı emirlerini içeren emr-i şerîf adlı belgelerin kalıplaşmış bitiş cümlesidir.

Müellif *Fetih-nâme-i Kal’a-i Budin ve Tevâbi’ihâ*’da belagat unsurlarından biri olan iktibas sanatını başarılı bir şekilde kullanmıştır. Metin boyunca otuz üç yerde iktibas yapılmıştır. Bunların hepsi Arap dilindedir. Otuz üç iktibasın yirmi yedisi âyet-i kerime, altısı ise kelâm-ı kibârdır. Eserde manzume iktibasına ise rastlanmamaktadır. Yazar şahıs isimlerinden sonra “edâma’llâhu te’âlâ iclâlehu”, “dâme ikbâlehu”, “hazelehumu’llâhu ilâ yevmi’d-dîn” gibi Arapça dua veya beddua ibareleri de kullanmıştır.

İktibas dışında leff ü neşr ve teşbih sanatlarından da yararlanılmıştır. Müellif, “dil-âverân-ı şîr-hamle vü peleng-ceng ve bahâdırân-ı bebr-sadme vü hizber-âheng”, “derûnı erbâb-ı küfr-i nifâk ve ashâb-ı dalâlet ü şikâk”, “a’lâm-ı feth-peyâm-ı ehl-i îmân ve râyât-ı nusret-simât u sa’âdet-nişân”, “hisâr-ı âsumân-kirdâr ve kal’a-i gerdûn-mikdâr”, “sadâ-yı nâkûs-ı eşrâr gül-bâng-ı sa’âdet-me’nûs-ı ebrâr”, “cümle-i ecnâd-ı nusret-mu’tâd ve gürûh-ı gâziyân-ı zafer-nihâd” örneklerinde görüleceği üzere birbiriyle anlam bağlantısına sahip sözcükleri simetrik bir şekilde dizerek leff ü neşr sanatı yapmıştır. “kiminün halkı Benâtü’n-na’ş gibi bevâdî vü cibâle perişân” örneğinde halkı dağınık yıldızlara benzetmek suretiyle teşbih sanatından yararlanmıştır. “kulel ü burûcî âhenîn seng-i kal’a-kesîr ile mânend-i kef-gîr olup” örneğinde ise kalenin kule ve burçlarını kevgire benzeterek teşbih yapmıştır.

Fetih-nâme-i Kal’a-i Budin ve Tevâbi’ihâ tumturaklı, münşiyane bir tarzda yazıldığı için kelime ve ek çeşitliliği, deyim ve atasözleri gibi Türkçe dil zenginliği bakımından zayıftır. Metin boyunca Türkçe atasözüne rastlanmamaktadır. Türkçe arkaik kelime olarak sadece “doyumluk (ganimet)”, “eyle olsa (bunun üzerine)”, “kuru (kara parçası)”, “ol (o)”, “yarak (levazım, teçhizat)”, “yat (levazım, teçhizat)”, “yer yerin (her taraftan)” sözcükleri geçmektedir. Deyim olarak ise “alay bağla-”, “dünyayı dar et-”, “kararı kalma-”, “kılıçtan geçir-” ve “yüz sür-” bulunmaktadır.

2. *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ'dan Hareketle Kânûnî Sultan Süleyman*

Yukarıda yapılan değerlendirme doğrultusunda *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ'nın* Kânûnî Sultan Süleyman'a ait bir edebî metin olduğu kabul edildiğinde onun yazdığı eser sayısı *Türkçe Divan* ve *Farsça Divan* ile birlikte üçe çıkacaktır. Kânûnî'nin divanları Muhibbî mahlasıyla yazdığı çeşitli şiirlerden örülü manzum birer eserdir. *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ* ise mensur bir eserdir. Bu bağlamda Kânûnî Sultan Süleyman'ın manzum metinlerin yanı sıra mensur türde eserler yazma kabiliyetine sahip olduğu sonucu doğmaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere Kânûnî Sultan Süleyman *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ'nın* başında sarfettiği iki cümleye sebep-i telif ile birlikte münâcat ve naat anlamları yüklemiştir. Âgâz-ı dâsitân olarak nitelenecek kısımda bütün fetih sürecini anlatmıştır. Eserin sonundaki son iki cümleyle de hatime bölümünü oluşturmuştur. Metin boyunca seciyi muntazam bir surette kullanmış; iktibas, benzetme ve leff ü neşr gibi edebî sanatlardan yararlanmış. Münşiyâne üslubun gereklerinden biri olan uzun cümleler kurgulamıştır. Bu nedenlerden dolayı Muhibbî Sultan Süleyman'ın klasik İslam edebiyatı mensur eser yazma kaidelerine son derece hakim olduğu, bu edebiyatın diğer nesir yazarlarından pek bir farkının bulunmadığı söylenebilir.

Kânûnî Sultan Süleyman manzumelerinde divan şiiri kabulleri gereği hükümdar olmanın verdiği üstünlük hissini değil, Hakk'ın kulu ve sevgilisinin kölesi duygusunu öne çıkartmaktadır (Ak, 10.10.2023). Ancak *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ'da* ise Kânûnî Sultan Süleyman üç kıtaya hükmeden bir cihan devletinin azamet sahibi hükümdarı olarak konuşmaktadır. Buna göre Kânûnî'nin aydınlık gönlünün aynası ilâhî ilhamların indiği yerdir (vr. 91a). Onun hilafet mertebesine sahip şâhâne zâtına her zaman Allah'ın inayeti yardımcısıdır. Dünyayı ele geçiren hükümdarlık sancağı fetih ve zafere yakındır (vr. 89b). Onun ordusu deniz gibi coşmaktadır. Askerlerinin sayısı yıldızlar kadardır. Yiğitlerle dolu gemileri su yüzünde düşmana göz açtırmamaktadır. Ordusunun geldiğini gören düşman aman dileyip kalelerinin anahtarlarını teslim etmektedir (vr. 91b).

Özellikle düşmanla askeri mücadelelerin anlatıldığı yerlerde görülen bu azamet sahibi hükümdar üslubu bu mücadelenin Allah ve onun dini İslam yolunda yapıldığının ifade edildiği kısımlarda yerini samimi bir söyleyişe bırakmaktadır. Kânûnî Sultan Süleyman'a göre Allah dilediğine lütuf verir. O yüzden o da ikram sahibi Allah'ın dergahına yüz sürerek ona tevekkül etmiştir. Peygamberlerin önde gideni Hz. Muhammed'in mucizelerine tevessül

etmiştir. Allah'ın "Mallarınız ve canlarınızla Allah yolunda cihat ediniz." emrine uyarak iki dünyada sevaba ulaşmak için gazaya çıkmıştır (vr. 89b). *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ*'daki bu anlatımlardan Kânûnî Sultan Süleyman'ın şahsında hem azametli bir devlet lideri hem de inancı doğrultusunda Allah'ın emirlerini yerine getirmeye gayret eden samimi bir kul karakterlerini birlikte bulundurduğu anlaşılmaktadır.

Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ'da çok sayıda iktibas yapılması, bunların çoğunluğunun âyet-i kerîme olması, neredeyse bütün anlam geçişlerinde konuyla alakalı bir âyetin kanıt olarak sunulması Kânûnî Sultan Süleyman'ın entelektüel bir kişiliğinin bulunduğu, klasik İslam kültürüne ve *Kur'ân* bilgisine hakim olduğu biçiminde yorumlanabilir.

SONUÇ

Klasik Türk edebiyatında savaş ve fetihler hakkında oldukça zengin bir literatür vardır. Savaşları konu edinen eserler gazavatnâme, fetihnâme, beşaretnâme, tehditnâme, zafernâme, sefernâme gibi isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Bunların en sık rastlananlarından biri olan fetihnâme İslam adına gerçekleştirilen zafer dolu sefer ve savaşları anlatan metinlerdir. Fetihnâmeler edebî eser olmanın yanı sıra tarihî kaynak ve resmî belge özellikleri taşımaktadır. Türk edebiyatına ait bazı fetihnâmeler hükümdarın dilinden kaleme alınmıştır. Hükümdarın bir görevliye dikte etmesi ya da bizzat yazması şeklinde meydana getirilen bu fetihnâmeler ilgili liderin yaşantısı, kişisel özellikleri, hedefleri, edebî yetkinliği gibi biyografik veriler sunması yönüyle değerlidir. Kânûnî Sultan Süleyman tarihe Mochaç Meydan Muharebesi olarak geçen savaş ile Budin Kalesi'nin fethinden sonra Osmanlı ülkesindeki kadınlara zaferin haberini iletme ve yerleşim yerlerinde şenlikler düzenleme emri vermek için bir fetihnâme göndermiştir. Osmanlı münşiyane nesir diliyle yazılan fetihnâme resmî belge özelliği yanında sanatsal unsurlar barındırması nedeniyle bir edebî eser hüviyeti taşımaktadır. Kastamonu İl Halk Kütüphanesi numara 37 Hk 3571/14'te kayıtlı mecmuada bir örneği bulunan *Fetihnâme* ayrıca Feridun Bey'in *Münşeat Mecmuası*'nda yer almaktadır. *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ* adını taşıyan eser 932 Zilka'de'sinin sonlarında (Eylül 1526) yazılmıştır. Kânûnî Sultan Süleyman'ın dilinden kahraman bakış açısıyla yazılan *Fetihnâme* çok sayıda "ben" zamiri ve birinci teklik iyelik eki barındırması, sadece hükümdarın bilebileceği duygu, düşünce ve hedefleri içeren cümleler ihtiva etmesi gibi nedenlerle Kânûnî'nin eli ürünü olduğu izlenimi vermektedir. Münâcat, naat, sebeb-i telif, âgâz-ı dâsitân ve hatime bölümlerinden meydana gelen *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve*

Tevâbi'ihâ Arapça ve Farsça kelimelerin ağırlıkta olduğu; seci, edebî sanatlar, uzun cümleler ve Arapça iktibasların sıklıkla görüldüğü ağır bir dil ve tumturaklı bir üslupla yazılmıştır. *Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ'nın* Kânûnî Sultan Süleyman'a ait olduğu kabul edildiği takdirde Kânûnî'nin edebî eser sayısı Türkçe ve Farsça divanları ile birlikte üçe çıkacaktır. *Fetihnâme* sayesinde Kânûnî Sultan Süleyman'ın manzumelerin yanı sıra mensur eserler meydana getirme yeteneğini taşıdığı, klasik İslam edebiyatı nesir kaidelerini çok iyi bildiği, entelektüel bir kişiliğinin bulunduğu, İslam kültürüne ve *Kur'ân* bilgisine son derece hâkim olduğu, karakterinde azametli bir hükümdar ile samimi bir kul özelliklerini bir arada bulundurduğu tespitleri yapılabilmektedir.

3. Metin

3.1. Metin Tesisinde Dikkat Edilen Hususlar

- Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin yazımında Mehmet Kanar'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Kanar, 2009) esas alındı.
- Arapça ve Farsça ön ve son eklerin imlasında İsmail Ünver'in *Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler* adlı makalesinde (Ünver, 2008: 1-46) belirtilen esaslara uyuldu.
- Yanlış imla ile yazılan kelimeler doğru şekilleriyle metne alındı. Dipnotta açıklaması yapıldı.
- Gerekli yerlerde metin tamiri yapıldı. Tamir yapılan yerler köşeli parantez ([]) ile gösterildi.
- Âyet-i kerîmeler harekeli Arap harfleriyle yazıldı. Süre ve âyet numaraları ile Türkçeye çevirileri dipnota konuldu. Türkçeye çeviride Diyanet İşleri Başkanlığının meali kullanıldı.
- Arapça kelâm-ı kibârlar Arap alfabesiyle yazılıp Türkçe tercümeleleri dipnotta verildi.
- Özel isimlerden sonra gelen dua veya beddua anlamlı Arapça kalıp ibareler italik harflerle yazılıp Türkçe tercümeleleri dipnotta verildi.
- Varak numaraları köşeli parantez içerisinde, kalın (bold) olarak verildi.
- Metnin anlaşılır hale gelmesi için noktalama işaretleri kullanıldı.

3.2. Fetih-nâme-i Kal'a-i Budin ve Tevâbi'ihâ Metni

FETH-NÂME-İ KAL'A-İ BUDİN VE TEVÂBİ'İHÂ⁶

Çün âyât-ı kadîme-i rabbânî ve huşûş-ı sa'âdet-nuşûş-ı sübhânî Tenzil-i Mübîn ve Furkân-ı Metîn kıtâl-i müşrikîn ve ta'zîb-i kâfirîn için meşûr u mübîn olmağın âbâ-yı kirâm ve ecdâd-ı 'izâmumuñ *enâra'llâhu berâhînehüm*⁷ ihrâz-ı meşûbât-ı gâzve vü cihâd âyîn-i hidâyet-mu'tâdları olup benüm dahı zât-ı hilâfet-nişâb-ı şâhâneme her bâr Hâkk' uñ 'inâyeti zahîr ü yâr ve râyât-ı cihân-güşâ-yı hüsrevânem mukârin-i feth u zaferdür. *ذَلِكَ* *فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ*⁸ Binâ'en 'alâ hâzâ Hazret-i Vahibü'l-'atıyyât ve'l-Âmâl dergâhına rüy-mâl idüp *فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ*⁹ muqtezâsınca 'inâyet-i bî-gâyet-i ilâhî *'amme nevâlehüye*¹⁰ tevekkül ve sâlâr-ı hâdî-i sübül maqşûd-ı cüz' ü kül Hazret-i Muhammed Muştafâ'nuñ *şalâtu'llâhi 'aleyhi ve selâmuhü*¹¹ mu'cizât-ı keşîrü'l-berekâtına tevessül idüp *إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَانَتْهُمْ بُنْيَانًا مَرْصُوصًا*¹² *وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ* âyetinüñ fehvâ-yı sa'âdet-nümâsından hişşedâr u behremend *وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ*¹³ emrine imtişâl ile dâreynde müşâb ü ercümend olmak için gâzâyâ 'azm u niyyet idüp küffâr-ı füccâr ve tã'ife-i eşrârdan fırka-i Engürüs-i menhûs ki risâlet-i Seyyidü'l-kevneyn'e inkâr ile me'nûs ve dâlâlet ü tuğyân ile tãriqa-i hidâyetde me'yûsdur, memleketi mülâşık-ı diyâr-ı dârü'l-İslâm olmağın 'inâyet-i 'azîmet-i zafer-kırânüm anlaruñ üzerlerine munşarif ü mun'atıf olup mütevekkilen 'ala'llâhi'l-'azîz ve'l-fettâh ve râyât-ı zafer-necâh ve elviye-i nuşret-miftâh açup 'asâkir-i deryâ-cüş u 'ummân-hurûş ve cündiyân-ı cevşen-püş u hûn-âgûş ile merâhil-i ba'ide ve menâzil-i adide kaţ' iderken bahâdırân-ı adû-şikâr ve dilîrân-ı hâncer-güzârdan Rûmili 'askeri ile peleng-i kulle-i şehâmet, bebr-i pîşe-i şecâ'at, şaf-der-i dîn-perver, Rüstem-i meydân-ı zafer, şîr-i gârîn-i¹⁴ rezm-i cihândârî dürr-i şemîn-i baħr-ı kâm-kârî, el-mücâhid li-vechî'llâh, el-gâzî fi sebîli'llâh vezîr-i a'zamum ve Rûmili Beglerbegisi İbrâhîm Paşa *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehu*¹⁵ fermân-ı şerîfümüle bir güç ilerü 'azîmet idüp dârü'l-fütûh ve'n-naşr Kâl'a-i Belğîrad öñinde câri olan Şaħ Şuyı üzerinden 'ubûr-ı guzât-ı nuşret-karîn ve mürûr-ı mübârizân-ı rezm-âyîn

⁶ Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Numara 37 Hk 3571/14, vr. 89b.

⁷ "Allah onların delillerini aydınlık kılsın."

⁸ "İşte bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, büyük lütf sahibidir.", Cuma Sûresi, 62/4.

⁹ "Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven).", Âl-i İmrân Sûresi, 3/159.

¹⁰ "Onun nimetleri herkesi kapsamıştır."

¹¹ "Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun."

¹² "Hiç şüphe yok ki Allah, kendi yolunda, duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.", Saff Sûresi, 61/4.

¹³ "Mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Bu sizin için daha hayırlıdır.", Rûm Sûresi, 30/19.

¹⁴ Burada yer alan "ve" bağlacı sentaks ve anlam gereği metne alınmadı.

¹⁵ "Yüce Allah onun iclâlini dâim kılsın."

içün fermân-ı hümayûnumla tertîb olınan cisr-i üstüvâr ve binâ-yı şâbitü'l-ķarârdan 'asâkir-i bî-şümâr cezîre-i Sirem'e geçüp şahrâ vü cibâl ve peşte vü tilâl muħayyem-i câh u celâl 'asker-i deryâ-mişâl, 'aķablarınca ben daħı iķbâl ve erdeşîrân-ı kûh-ı heycâ ve hizberân-ı ķulle-i veġâ müşeyyid-i¹⁶ mebânî-i dîn ü devlet, mümeħhid-i¹⁷ esâs-ı 'izz ü rif'at vezîrüm Muştafâ Paşa ve Ayâs Paşa *dâmet ma'âliyeħâ*¹⁸ ve emîrû'l-ümerâ'i'l-'izâm Anaķolı Beglerbegisi Behrâm *dâme iķbâleħu*¹⁹ ve sâ'ir ķapum ķulları ve Anaķolı dil-âverleri ile 'azîmet-i 'âlî-himmet idüp ħarîde-i zılâl-i râyât-ı sa'âdet-âyât ile müstes'ad olduķda Engürüs-i me'yûs-ı küfr-âyinün ħuşun-ı ħaşîne ve ķılâ'-ı metînesinden Ķal'a-i Varadin ki ħiştânet-i bünyân-ı pâydar ve metânet-i esâs-ı üstüvâr ile iştihâr bulup burûc-ı hevâ-mekânı cevvi-i semâya dâħil ve ķulel-i âsumân-âşiyânı felekü'l-burûca mümâsil, derünü maķarr-ı 'afârîti küffâr-ı lî'âm ve füccâr-ı ħâksâr-ı dâlâlet-fercâm olup seng-i râh-ı cihâd olmaġın mümâ ileyh vezîr-i a'zamum fermân-ı ħazâ-te'şîr ile üzerine 'azîmet idicek ķal'anuñ bânı Tosor Pavli-i papas-ı şeyâtîn-istînâs 'asâkir-i bî-ħadd ü şümâra ķıyâsen ta'rruz ķaşdına ķal'ası öninde gürüh-ı şıķâķ-şükûħ cem' idüp ħâzır iken 'alâ niyyeti'l-ġazâ âhen-püş olan pîlân-ı yemm-ħurûş ve dilîrân-ı deryâ-cüş hücümü²⁰ güş-ı bî-ħuşına irişdükde ķararı ķalmayup, Tuna'yı²¹ geçüp, muķâbelesinde alaylar baġlayup, gemilerümi geçürmemek sevdâsına 'arabalar ile toblar ve dârb-zenler ķurup, bu eşnâda bi-'inâyeti'llâhi te'âlâ şu yüzinde daħı sekiz²² [90a] yüz miķdârı sefâ'in-i nuşret-ħazâ'in-i ebţâl-i ricâl ve bahâdirân-ı rezm [ü] kıtâl ile irişüp, ħavâlî-i ħiştârı berren ve baħren ħıyâm-ı Şüreyyâ-nizâm ve fülk-i felek-ķıyâm ile mâl-â-mâl olup sırr-ı 'azîz-i²³ *قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ*)²⁴ 'inâyeti ile varoşını fetĥ eyleyüp, içinde olan merede-i ħâksârı tiġ-ı âteş-bâr u zafer-nigâr ile tu'me-i şemşîr-i âbdâr idüp, gemilerüm daħı ħaķ'â göz açdurmayup, şâ'ıķa-kirdâr ve ra'd-âşâr toblar atup, *وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا*²⁵ *لِلشَّيَاطِينِ*) muķtezâsınca füccâr-ı melâ'îni aħcâr-ı cân-şikâr ile recm-i sengsâr idüp, toplarını ibţâl ve âletlerini şahrâya târ [u] mâr idicek papas-ı vesvâs tevâbi'-i nâ-sipâsı ile

¹⁶ "Müşeyyidi" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "müşeyyid-i" olarak metne alındı.

¹⁷ "Mümeħhidi" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "mümeħhid-i" olarak metne alındı.

¹⁸ "Yücelikleri dâim olsun."

¹⁹ "Şansı dâim olsun."

²⁰ Nüşhada "hücümü" şeklinde yazılan bu kelime anlam ve sentaks gereği "hücümü" olarak metne alındı.

²¹ Burada "Tuna" biçiminde yazılan bu isim diġer yerlerde "Tuna" olarak yazıldığı için yazım birliġi gözetilerek tashih yapıldı.

²² "sekiz" kelimesi diġer varaġın başında mükerrer yazılmıştır.

²³ "Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyenler ile savaşın.", Tevbe Sûresi, 9/29.

²⁴ "O her türlü eksiklikten münezzeħ ve yücedir."

²⁵ "Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık.", Mülk Sûresi, 67/5.

eyne'l-meferr²⁶-güyân olup, firâr ihtiyâr idüp, şu yüzi dağı ke-mâ hüve'l-murâd fütûh u güşâd buldukdâ kal'adan olan tâ'ife-i tuğyân-pişe ve 'anede-i 'ișyân-endiše ﴿وَوَظَنُوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ﴾²⁷ kal'alarının metânet ü hışânetine i'timâd idüp ısrâr üzerine olmağın cevânib-i erba'adan toplar kırılıp ve her taraf leyl ü nehâr yir yirin dögilüp, kulel ü burücü âhenin seng-i kal'a-kesir ile mânend-i kef-gir olup, der ü divârî şadme-i top-ı kal'a-küb ile vîrâne vü harâb ve kulle vü bâruları darbe-i lağam-ı bünyân-âşüb ile tâlân u yebâb kırılıp, gayret-i İslâm-ı sa'âdet-encâm ve hamiyet-i dîn-i Seyyidü'l-enâm'dan 'aleyhi's-salât ve's-selâm²⁸ ğuzât-ı nuşret-fercâm²⁹ ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ﴾ şadâsıyla muğtenem ve³⁰ ﴿رَبَّنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾ kavline güyâ olup, câ-be-câ ümerâ-yı kibâr ve küberâ-yı zevî'l-iktidâr ile bahâdırân-ı meydân-ı 'arbede ve ceng-cüyân-ı maşâff u ma'reke du'â-yı müstecâb-ı ebrâr-ı semâya şu'ud ider ki hışâra hücum idüp, dâmen-gir-i kal'a-i hevâ-âşiyân olduklarında içerüde olacağ zümre-i melâ'in ve fırça-i hâsırın gedüklerde âlât-ı ceng ü cidâl ve esbâb-ı harb u kıtâl ile hâzır u müheyyâ olup ve ğâzilere âheng-i bî-direng ve darbe-i harb [u] âheng ve niğ u çüp u seng havâle idüp, dağve-i kübrâya varınca taraf taraf ceng ü âşüb ulaşıp tâ'ife-i Müslimîn füccâr-ı li'âma sihâm-ı hün-âşâm ve peykân-ı ecel-peyâm ile³¹ ﴿فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ﴾ haberin inhâ ve şemşir-i düşmen-gir ü mürğ-te'sir ve sinân u tiğ u tîr-i mevt-tebdîr ile ﴿أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشِيدَةٍ﴾³² peygâmın inbâ eylediler. Ammâ ol gün taqdir-i Hâyy-ı Lâ-yezâlî'de fetih olunmağ muqadder olmayacağı³³ ﴿اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا﴾ âyetinün mefhüm-ı sa'âdet-manzûmı havâtır-ı ğuzât-ı zafer-mir'âta lâ'ih olmağın tevaqquf olunup, tekrâr toplar ve mevâzi-i 'adidede lağamlar tedârük olunup, mâh-ı Şevvâl'ün on yedinci günü ki yevm-i Cum'a'dur, ol lağamlara âteş virilüp, hemân ol kal'a-i âsumân-hem-ser ﴿فَجَعَلْنَا عَلَيْهَا سَافِلَهَا﴾³⁴ mücibince hâke berâber yıkılıp, her rahne-i fetih-medâr ve her güşe-i nuşret-şî'ardan³⁵ ﴿نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ﴾ 'alâmeti rüşen ü peydâ ve zâhir ü hüveydâ olıcak küffâr-ı hâksâra ru'b u hirâs müstevli olup, niçesi haşyet-i şemşir-i bürrân ve heybet-i tiğ u sinândan serâsime vü hayrân olup, kendülerin bedenlerden aşığa perrân idüp, 'asker-i ceng-

²⁶ "Kaçış nereye?", Kıyame Sûresi, 75/10.

²⁷ "Onlar da kalelerinin, kendilerini koruyacağını sanmışlardı.", Haşr Sûresi, 59/2.

²⁸ "Salât ve selâm onun üzerine olsun."

²⁹ "Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir.", Enam Sûresi, 6/59.

³⁰ "Rabbimiz! (Yolunda) ayaklarımızı sağlam tut. Kafir topluma karşı bize yardım et." | Bu ibare Âl-i İmrân Sûresi 147. âyetten iktibas edilmiştir. Âyetin tam hali şu şekildedir: ﴿رَبَّنَا اغْنِرْ لَنَا ثُوبَنَا وَاسْرَافْنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾

³¹ "Öyleyse inkar etmekte olduğunuzdan dolayı tadın azabı!", Enam Sûresi, 6/30. | Nüşhada "tekkurûn (inkâr etmekte olduğunuzdan)" kelimesi yerine "teksibûn (yaptıklarınızdan dolayı)" yazılıdır.

³² "Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile...", Nisa Sûresi, 4/78.

³³ "Allah'tan yardım isteyin ve sabredin.", Araf Sûresi, 7/128.

³⁴ "Hemen onların altını üstüne getirdik.", Hicr Sûresi, 15/74.

³⁵ "Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih...", Saff Sûresi, 61/13.

cüy u şâ'ika-hüy dağı mecâl virmeyüp, her tarafından kal'aya koyulup, melâ'in-i hüsrân-âyînün zükürin 'alev-i³⁶ şemşir ve eḫfâl ü inâşını maḫbûs u esir idüp, kal'anun pîr-i kıllâbı ve sâ'ir benâmları [90b] her biri bir kulleye taḫaşşun idüp, cenâb-ı celâlet-me'âbumdan qar'-ı bâb-ı istimân itdüklerinde³⁷ «العفو زكوة الظفر» mücibince müşârün ileyh vezîr-i a'zamum *dâmet ma'âliyeḫu*³⁸ mezbûrlara emân-ı şerîfüm iḫsân eyleyüp, yevm-i mezbûrda mübeşşir-i feth u iḫbâl³⁹ ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا﴾ müjdesin güş-ı hüş-ı cihâniyâna irişdüdügin Fettâḫ-ı Zevî'l-minen *nefeset âlâ'ihî*⁴⁰ dergâhına ḫamd olunup, kal'a-i mezbûre eḫrâf u eknâfiyla meftûḫ u musaḫḫar olup, kenâ'is u ma'âbidi cevâmî' u mesâcid kılinup ve ezânlar okunup, âyîn-i Aḫmedî ve kâ'ide-i Muḫammedî üzere ol gün cum'a namâzı kılinduḫdan soñra la'in-i mezbûruñ ḫabza-i taşarrufında olan kıllâ' u burûcuñ ḡâyet refî'i, Kal'a-i Uyluḫ ki ḫışn-ı Semek-bünyân ve bârû-yı felek-âşiyândur, temhîd-i sūr-ı üstüvârı merkez-i ḫâke vuşûl ve dağı her kulle-i gerdün-kellesi evc-i hevâdan küre-i eflâke duḫûl idüp, vâdî-i ḫandek-ı 'amîḫı 'ibret-nümâ-yı erbâb-ı 'uḫûl olup, tertîb-i bünyâd-ı sengîn-nihâdında mühendisîn-i mâhir ḫarc-ı bedâyi' ve tanzîm-i burûc ve simât-ı 'urûcında üstâdân-ı kâmil şarf-ı şanâyî' kılinup, derûnı erbâb-ı küfr-i nifâḫ ve aşḫâb-ı ḫalâlet ü şîḫâḫ ile memlû olmaḫın ol kal'a-i gerdün-hemtânun dağı 'inâyet-i Ḥazret-i Zü'l-celâl ile *te'âlâ şâneḫu*⁴¹ istihlâş için müşârün ileyh vezîr-i büzürgvâr-ı 'azîmü's-şân *edâma'llâḫu te'âlâ iclâleḫu*⁴² fermân-ı lâzîmü'l-iz'ân ile üzerine varup, cevânib-i berri ḫıyâm-ı âsumân-nişân ve şu tarafı dağı semâ-bâdbân gemiler ile muḫâşara kılinup, ejdehâ-kirdâr ve su'bân-âşâr, âteş-fâm u düşmen-şîkâr toplar kırilup, şeb ü rûz nâ'ire-i ḫarb u kıtâl zuḫûr u bürüz idüp ânen-fe-ânen zümre-i heycâ vây u velvele-i veḫâ ile günbed-i gerdün pür-ḫurûş ve sâ'at-fe-sâ'at buḫâr-ı ḫûn-ı düşmen duḫân-ı ḫop u ḫarb-zenden ḫubbe-i ḫaḫrâ dūd-püş olup, çâr-divâr-ı ḫalâlet-âşâr içinde mu'azzeb ü maḫşûr olan melâ'in *يَجْعَلُونَ أَصْنَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ* ḫasb-i ḫâlleri olmaḫla ḫarîḫ-ı biḫâr-ı ḫaşyet ve ḫarîḫ-ı nâr-ı dehşet vâḫi' olup, âḫirü'l-emr alâm-ı feth-peyâm-ı ehl-i imân ve râyât-ı nuşret-simât u sa'âdet-nişânun âşâr-ı zafer-nümâsıyla kefer-i bed-kirdâr⁴⁴ ﴿وَإِنَّ جُنَدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ﴾ ma'nâsından ḫabîr ü âḫâḫ olıcaḫ ḫalâşlarına emândan ḫayı râḫ bulmayup, mûmâ ileyh vezîr-i Âşaf-nazîr-i mübârek-tedbirüñ dâmen-i şefâ'atine teşebbûş idüp, dergâḫ-ı nuşret-penâḫ ve bârgâḫ-ı zafer-destgâḫum türâbından istid'â-yı 'inâyet ü 'âḫîfet ve recâ-yı şefḫat ü re'fet itdüklerinde

³⁶ Nüşhada “alef” şeklinde yazılan bu kelime “alev” olarak metne alındı.

³⁷ “Affetmek zaferin zekatıdır.”

³⁸ “Yücelikleri dâim olsun.”

³⁹ “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.”, Fetih Sûresi, 48/1.

⁴⁰ “Onun nimetleri paha biçilmezdir.”

⁴¹ “Onun şânı pek yücedir.”

⁴² “Yüce Allah onun iclâlini dâim kılsın.”

⁴³ “Ölüm korkusuyla, yıldırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıklarlar.”, Bakara Sûresi, 2/19.

⁴⁴ “Şüphesiz ordularımız galip gelecektir.”, Saffat Sûresi, 37/173.

«إذا قدرت على عدوك فاجعل العفو شكرًا للقدرة»⁴⁵ mücibince ƙal'a-i mezbüre ehâlisine emân-ı şerîfüm virilüp, mâh-ı mezbürüñ yigirmi sekizinci güninde müşârün ileyh paşa kendü ile olan dilîrân-ı düşmen-bend ve 'asâkir-i deryâ-mânend ile ol ƙışâr-ı âsumân-kirdâr ve ƙal'a-i gerdün-mikdâra duĥûl için üzerine varup, emân taleb iden zümre-i füccâr hezâr tezellül ü inkisâr ile ƙal'a ƙapusın açup, şadâ-yı ğayb-telĥîn⁴⁶ ﴿ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ﴾⁴⁶ ğuş-ı ğoş-ı Müslimîn'e irişüp, Haĥ *sübhânehu ve te'âlânuñ*⁴⁷ 'avn u 'inâyeti ile ebvâb-ı fütüh meftüh olmaĝın ƙullelerine râyât-ı zafer-simât-ı ĥüsrevânem naşb olunup, şadâ-yı nâĥûs-ı eşrâr ğül-bâng-ı sa'âdet-me'nûs-ı ebrâra tebdil olunup, ezânlar oĥunup, küffâr u rehâbîn [kenâ'isi] mesâcid-i erbâb-ı dîn-i mübine taĥvîl olunup "el-Ĥamdü li'llâhi 'alâ hâzâ"⁴⁸ dinildi. Ve ƙal'a-i mezbüreden ğayrı Engürüs-i menĥûsuñ nâmdâr ƙal'alarından Erik ve Çervik ve Ğurguriçe ve Berĥâş ve Şolin ve Dükîn ve Erdud ve Dimitrofça ve Nikây ve Vuĥûd ve Boraç ve Ösek ve Race nâm ƙal'aları ki her biri kilîd-i memâlik-i küffâr-ı bed-kirdâr ve melce-i eşrâr-ı füccâr-ı dâlâlet-şî'âr idi, sükkân-ı hezîmet-nişânları leşker-i iĥlîm-peymâ vü cihân-ĝuşânüñ mehâbet-i şî't ü şadâsından ser-ĝeşte-i bâdiye-i ĥayret vâĥî' olup, kiminüñ ĥalkı Benâtü'n-na'ş gibi bevâdî vü cibâle perişân ve kiminüñ ehâlisi südde-i murâd⁴⁹-bahşum ĥâkine yüz sürüp istîmân itdüklerinde ƙilâ'-ı mezbüre cümle-i aĥtâr u vilâyet mecmû'-ı âfâĥ u mülteĥikâti ile sâ'ir memâlik-i maĥmiyye muzâfâtından olup, ba'de zâlik ƙuru cânibinden 'asâkir-i cerrâr-ı ğîti-sitân ve dil-âverân-ı nâmdâr-ı zafer-nişân ve şu yüzinde daĥı ğuzât-ı düşmen-şiken ve kümât-ı merdüm-efken memlû gemilerüm ile ƙral-ı bed-fi'âl ü ĥasâret-me'al şavbına 'azîmet idüp, "Drava" dimekle ma'rûf şu ki keşretde Nîl ü Ceyĥûn u Furât'dan efzûndur, 'asker-i manşûr mürûr u 'ubûr için gemiler üzere iki üç gün içinde bir cisr-i vesî ve binâ-yı menî' bünyâd [91a] idüp, mâh-ı Zî'l-ĥicce'nüñ on ikinci gününde cümle-i ecnâd-ı nuşret-mu'tâd ve ğürûh-ı ĝâziyân-ı zafer-nihâd ile Engürüs-i bî-neng ü nâmûs semtine şehbâz-ı bülend-pervâz-ı himmetüm per ü bâl açup, ma'mûre-i memleket ü vilâyeti pây-mâl-i ĥuyûl-i ĝâziyân-ı sa'âdet-şümûl olduĥda 'adû-yı maĥzûluñ keyfiyyet-i aĥvâline iĥtîlâ' olındı ki 'azîmet-i 'âlî-himmetüm ğuş-ı bî-hüşlarına vuşûl bulduĥda diyâr-ı Engürüs ƙralı olan Lavoş Ƙral nâm bî-dîn kendü vilâyetinde ve taĥt-ı ĥükümetinde olan fırça-i melâ'in ve zümre-i şeyâtin *ĥazelehumu'llâhu ilâ yevmi'd-dîn*⁵⁰ cem' idüp, dimâĝ-ı dâlâlet-ferâĝına ĥaşyet-i şemşîr-i memâlik-sitân-ı ehl-i îmân müstevlî olmaĝın sâ'ir kâfiristân beglerinden istî'ânet ü istimdâd idecek bâĥî fıraĥ-ı dâlâle-i ĥâksâr mu'âvenet ü müzâheret idüp, âdem virüp, bî'l-cümle maĥĥûr-ı mezbûr yüz elli bîñ mikdârı müsellaĥ u âhen-libâs ve merede-i şeyâtin-istînâs mezkûr ƙral-ı bed-kîş ü bed-baĥtuñ taĥtı olan Budin'den sekiz menzil berü "Mohaç" dimekle ma'rûf şahrâda ĝelüp ârâ-yı bâtıla ve efkâr-ı

⁴⁵ "Düşmanına gücün yettiğinde Allah'ın bu kudreti sana vermesine şükür olarak onu affet."

⁴⁶ "Girin oraya esenlikle, güven içinde.", Hicr Sûresi, 15/46.

⁴⁷ "O her türlü eksiklikten münezzehtir ve yücedir."

⁴⁸ "Bunun için Allah'a hamd olsun."

⁴⁹ Nüshada "murâdum" şeklinde yazılan bu kelime sentaks ve anlam gereği "murâd" olarak metne alındı.

⁵⁰ "Allah onları kıyamet gününe kadar dalâlette bıraksın."

'atılası muḳtezāsınca 'asker-i İslām-ı nuşret-encāma muḳābele itmek ḳaşdına toplar ve ḳarbenler ḳurup ve on biñden ziyāde tüfeng-endāz piyādesiyle muḳābele-i cünūd-ı muvaḥḥidīne ḥāzır u āmāde olmış idi. Benüm dahı āyine-i zamīr-i münir-i ḥüsrevānemde ki medār-ı ilhāmāt-ı rabbānīdür, ḳihre-i zafer-behre-i *﴿عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عُدُوْكُمْ﴾* 51 *﴿وَيَسْتَخْلِفْكُمْ﴾* 51 *﴿وَأُورَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ﴾* 52 gün gibi rüşen ü bāhir olmağın 'ināyet-i Ḥālīḳu'l-kevneyn'e 'azze ṣānehu⁵³ ittikā ve mu'cizāt-ı Seyyidü's-ṣaḳaleyn'e *ṣalātu'llāhi 'aleyhi ve selāmuhu*⁵⁴ ilticā idüp, leşker-i kūh-vaḳār u berḳ-kirdār ve 'asākir-i mūr-şümār ü sitāremiḳdār ile üzerine yürüyüp, māh-ı mübārek-i Zī'l-ḳa'de'nün yigirminci gün[i] ki yevmü'l-erba'ādur, vaḳt-ı 'aşrda zīkr olınan şahrāda muḳābele olınup, cānibeynden nevā'ir-i ḥarb u ḳitāl işti'āl bulduḳda mücāhidān-ı dil-āver ü ḳālāk zemzeme-i⁵⁵ tekbīr ü tehlili mesāmi'-i Mesīḥān-şavāmi'-i eflāke irişdürüp, şayḥa-sāz u ra'd-āvāz toplaruñ meḥābet ü ḡırivi *﴿إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا﴾* 56 āyetinün mefhūmın iş'ār idüp, şu'le-i şemşīr-i düşmen-kesir ile şem'-i neberd fūrūzān ve nīze-i cān-sitān lem'a-i āteş gibi meydānda dıraḥşān olduḳça tīr tutup ve tüfeng *﴿يَكَادُ الْبَرَقُ يَحْطَفُ أَبْصَارَهُمْ﴾* 57 mücibince cehennemilere 'azāb-ı elīm ve⁵⁸ 'iḳāb-ı 'azīm eyleyüp, bu ešnāda ḳral-ı şeḳāvet-me'al zümre-i 'asākir-i ḥizlān-encāmı ile mūmā ileyh düstūr-ı devlet-müşīr vezīr-i a'zamum ve Rūmili Beglerbegisi İbrāhīm Paşa *edāma'llāhu te'ālā iclālehu*⁵⁹ ile olan Rūmili 'askerinün üzerine hücum idicek paşa-yı müşārün ileyh ḥilḳat-ı ['ālī]-menzilet ve cibillet-i şecā'at-mertebetinde merkūz u mecbūl olan āşār-ı merdi ve netā'ic-i hünermendi zuḥūra getirüp, süyūf-ı ābdār-ı cevşen-güzār ile 'asker-i ḡaddārı tu'me-i tiḡ-ı āteş-bār u şihāb-āşār ve tīr-i āhenīn-minḳār ile cünūd-ı füccārı ḥāk-sār idüp, mübārizān-ı devlet ü dīn ve mücāhidān-ı ḡazā-āyīn ol fırḳa-i ḥāsirin[i] ḥ'āh u nā-ḥ'āh maḳarr-ı ḳalālet-menziletlerine mūrāca'at itdürüp, küşte-i a'dādan kūh u şahrā vü püşte vü tilāl ve meydān-ı ma'reke vü ḳitāl cīfe-i ebdān-ı erbāb-ı ḳalāl ile māl-ā-māl olup ol cānibde şüret-i inhizām müşāhede idüp *﴿كَانَهُمْ حُمْرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ D فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ﴾* 60 mezār göstericek meḥābet-i āşūb u cengden başār-ı bī-başīretine rüy-ı dünyā çeşm-i mūr gibi teng görinüp *﴿وَاللِبَاطِلُ جَوْلَةٌ﴾* 61 muḳtezāsınca her çend ki dönüp 'asker-i manşūr ile ḳaşd-ı muḳāvemem eyledi, bi-'ināyeti'llāhi te'ālā dilirān-ı pīl-efken ve ḡāziyān-ı şaf-şiken küffār-ı

51 "Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helak edecek ve sizi egemen kılacaktır.", Araf Sûresi, 7/129.

52 "Allah, sizi onların topraklarına, yurtlarına ve mallarına varis kıldı.", Ahzab Sûresi, 33/27.

53 "Onun şanı azizdir."

54 "Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun."

55 Nüşhada "zümre-i" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "zemzeme-i" olarak metne alındı.

56 "Yeryüzü kendine has bir sarsıntıya uğratıldığı zaman.", Zilzal Sûresi, 99/1.

57 "Şimşek neredeyse gözlerini alıverecek.", Bakara Sûresi, 2/20.

58 "ve" bağlacı burada mükerrer yazılmıştır.

59 "Yüce Allah onun iclâlini dâim kılsın."

60 "Onlar sanki arslandan kaçan yaban eşekleridirler.", Müddesir Sûresi, 74/50-51.

61 "Bâtılın bir seyri vardır." | Hz. Ali'ye ait bu sözün tam hali şu şekildedir: «وَاللِبَاطِلُ جَوْلَةٌ وَلِلْحَقِّ دَوْلَةٌ»

li'amuñ hayatları hırmenin âteş-i fenâ ile kâne lem-yekün mezkûr eyleyüp aşhâb-ı saķar u sa'iri ⁶² ﴿جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَيَنْسُ الْقَرَارُ﴾ cānibine iṣāl eylediler. Āhirü'l-emr nesīm-i feth u firūzī ⁶³ ﴿لَقَدْ نَصَرَ كُمْ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ﴾ mühimminden taķsīm idüp, mübeṣṣir-i zafer ü iķbāl âyet-i feth u nuṣreti mesāmi'-i cünūd-ı muvaḥḥidīne iriṣdürmegin [91b] ķral-ı bed-fi'āl ⁶⁴ «من نجا برأسه فقد ربح» kavliyle 'āmil olup, hemān ol sâ'at ol ma'rekegān-ı zafer-destgāhdan firār idüp, ol leṣker-i enbūh-ı ṣiķāk-gürūhı 'asker-i Müslimīn ta'ķib idüp, ekṣerin ķılıçdan geķürüp ve ba'zını daḥı Ṭuna'ya döküp, āl-i Fir'avn gibi belā-yı ğarķa mübtelā idüp, bānlarınıñ ve serdārlarınıñ başların kesüp, 'alev-i⁶⁵ ṣeṣṣir-i dūṣmen-gir ve baķıyyetü's-seyf olanları maḥbūs u esir ķılınup, ol menḥūsularuñ külliyeñ 'alemleri menkūs götürilüp, yat u yaraķ u toprak ve cebe-hāneleri alınup, kendüsünüñ hayāt u memātı ma'lūm olmayup ve külliyeñ ele giren ṣığār u kibār ṭu'me-i ṣir-i ṣeṣṣir-i āhen-minķār ve laṣeleri loķma-i mūr-ı demār olup, feth-i 'azīm müyesser olduķdan ṣoñra mezbūr Budin ṣehri ki teķādüm-i ṣühūr u sininden ilā hāze'l-hīn āvāze-i ebrār-ı mücāhidīn ve gül-bāng-ı zümre-i muvaḥḥidīn ğuṣ-ı vilāyetlerine iriṣmeyüp aṣl murād-ı ṣerīfūm ol cevānib sūmm-i semend-i sa'adetmendüm ile müstes'ad olmaķ idi.

Binā'en 'alā hāzā maḥall-i mezbūrdan Budin cānibine teveccüh-i hümayūn idüp, menāzil ü merāḥil ṭayy olınup, māh-ı mübārek-i Zi'l-ķa'de'nūñ üçüncü ğünü rāyāt-ı sa'adet-āyāt-ı ḥüsrevānem maḥall-i mezbūra vuṣul bulup, nefsi Budin ki Ṭuna kenārında bir ṣehr-i⁶⁶ vesī' ve bünyād-ı menī'dür, ķulel-i āsumān-irtifā' ve burūc-ı Ṣüreyyā-ictimā' ile bir ḥiṣār-ı sipihr-üstüvār ve muķābelesinde "Peṣte" dimekle meṣhūr bir ṣehr-i ķadīm ve sevād-ı 'azīm olup āb-rüy-ı memleket-i küffār-ı ṣeķāvet-ṣi'ār idi, müṣārūn ileyh vezir-i a'zamum 'asker-i zafer-rehber ile üzerine varduğı gibi ṣavlet-i hücum-ı 'asākir-i [bi]-ķıyās ve heybet-i ķudüm-ı dilirān-ı ceng-ṣināsdan iķinde maḥṣūr olan melā'ine ru'b u hirās ğalebe idüp, cānlarına dermān iķün ķar'-ı bāb-ı istīmān itdüklerinde emān virilüp, ķal'anuñ miftāḥı 'atebe-i 'aliyye-i āsumān-rifatüm türābına getirilüp Ḥaķ *sübḥānehu ve te'ālānuñ*⁶⁷ meziyyet-i 'ināyeti ile yevm-i mezbūrda cümle-i eṭrāf u eknāfiyla meftūḥ u musaḥḥar oldu. Ammā mirār-ı küfr ü ḍalāl ve merkez-i evṣān u aṣnām olmağın büyüü u kenā'is[i] taḥrīf ve ma'ābid ü mesākini taḥrīb ķılınup ve ķal'asında olan toprak ve ḍarb-zenleri ve sā'ir ālāt-ı ceng ü cidāl ve esbāb-ı ḥarb u ķitāl ve ḥazīnesi ve cebe-hānesi fi'l-cümle yat u yaraķ alınup ve ma'mūre-i diyār vilāyetine aķıncılar ṣalınup, tā memleketinüñ ser-ḥaddine varınca ṭülen ve 'arzen pāy-māl-i efrās-ı ğāziyān-ı nuṣret-ķarīn ķılınup, cümle-i ķılā' u bilādı ve ķurā vü ķaṣabātu yıķılıp ve yaķılıp ve ehālisinüñ emvāl ü ziyā'ı ve esbāb u metā'ı nehb ü ğāret ve

⁶² "Yaslanacakları cehennem ... ne kötü duraktır!", İbrahim Sûresi, 14/29. | Nüşhada "karâr" kelimesi yerine "masîr" yazılmıştır.

⁶³ "Andolsun, Allah birçok yerde ... size yardım etmiştir.", Tevbe Sûresi, 9/25.

⁶⁴ "Kellesini kurtaran kazanmıştır."

⁶⁵ Nüşhada "'alef" şeklinde yazılan bu kelime asıl imlası olan "'alev" olarak metne alındı.

⁶⁶ Nüşhalarda "ser-i" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "şehir-i" olarak metne alındı.

⁶⁷ "O her türlü eksiklikten münezzeḥ ve yücedir."

evlād u ezvācı ve eṭfāl-i şıġār u kibārı seby ü ḥasāret kıılınup, anda olan gün miġdārı a'lām-ı fütūḥ-encām-ı ḥüsrevānem medār-ı ehl-i İslām ḥuddām-ı vālā-maġām südde-i sipihr-iḥtişām daḡı eġālīm-i küffār-ı ḥāksār-ı ḥasāret-fercāma aġınlar idüp, şavlet-i hizber-āyet-i ceyš ü leşkerden güzergāḡ u maġarr iḡtiyār iden erbāb-ı saġar şa'b u ḡaşın olan maḡallere ilticā idüp, beceneler ve bilād-ı 'azīmesinüñ esvāġ u maḡallātını küçe-bendler itmişler idi. 'Asker-i a'dā-şiken ve dilirān-ı kāfir-fiken ġüşe-i mecma'-ı küffārı alan u tār [u] mār ve ṡaraf ṡaraf melce'-i a'dā⁶⁸ vü eşrārı vīrān u ḡāksār idüp, kām-rānlıklar eyleyüp, ḡattā mübārızān-ı memleket-sitān-ı şehensāḡhiden taġaddüm iden ba'zı ġuzāt-ı hidāyet-simāt-ı Müslimīn Engürüs-i la'īn ser-ḡaddine geġüp, diyār-ı Alaman u Çesār'dan esīr alup ve ﴿مَعَانِمَ كَثِيرَةً﴾⁶⁹ taḡḡūnāḡa muġtezāsınca doyumlıklar eyleyüp, muḡaşşalü'l-kelām ṡuna'nuñ ol cānibinde vāġı' olan memleket-i küffār-ı ḡalālet-āheng bir vech ile taḡrīb olındı ki ġurā vü bilādında seng-ber-seng ġalmayup ﴿إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ﴾⁷⁰ mücibince ehl-i küfr-i ḡalālet ḡüsran-ı 'azīm olındı. el-ḡamdü li'llāhi 'alā ḡazā.⁷¹

Lākin benüm 'inān-ı 'azīmet-i nuşret-ġarīn-i şāḡānem diyār-ı Engürüs-i menḡūs olduġı ma'lūm olup, bunca kılā'-ı ḡaşīne ve burūc-ı metīnesi alınup, zāt-ı ḡilāfet-nişāb-ı mülükānem 'asker-i bī-kerān u encüm-nişān ile Budin şehrine varınca mābeynde müddet-i medīde mūrūr itmegin ni'āl-i siḡām-ı ḡün-āşām müşāhede itmeyüp [92a] tedārük-i aḡvāl iden ba'zı zümre-i ṡuġyān ve müşrikīn gemileriyle ṡuna'yı öte cānibe geġüp eyādī-i zafer-mebādī-i 'askerden ḡalāş olmaġ recā idüp, ol cānibe ṡā'ife-i Müslimīn'ün ḡulūli ġābil-i mümtenī'ātdan 'add olınması lā-büd ġayret ü ḡamiyyet-i cihānbānī müteġāzī oldı ki ol ṡaraf daḡı zılāl-i rāyāt-ı sa'ādet-āyāt-ı ḡüsrevānemle müstes'ad ola. Binā'en 'alā ḡazā fermān-ı ḡazā-cereyānumla müşārün ileyh düstūr-ı Aşaf-mekān u 'izzet-mekīn ve müşir-i 'ālī-şān-ı şāḡibü't-temkīn vezīr-i a'zamum ve Rümili Beglerbegisi İbrāḡīm Paşa *zāde ālāhu*⁷² iġbāle mübāşeret idüp, Budin öninden daḡı gemiler üzere beş altı gün içinde ṡülen sekiz yüz zīrā' cisr-i 'ālī bünyād idüp, māḡ-ı Zi'l-ḡicce'nüñ üçüncü günü devlet ü iġbāl ve 'asākir-i deryā-mişāl ile ol köpriden 'ubūr idüp aşl murād-ı ḡümāyūnum ol cevānibde olan diyār-ı ḡalālet-āşār-ı Engürüs-i menḡūs daḡı pāy-māl-i efrās-ı dilirān-ı bebr-ġıyās olmaġ idi. Bu mühimmüñ itmāmı daḡı müşārün ileyh vezīr-i a'zamumuñ ārā-yı şā'ibe-i işābet-ġarīnine tefvīz ve zimām-ı umūr-ı devlet ü dīn anuñ efkār-ı şāġıbe-i sa'ādet-rehīnine teslim olınup, zāt-ı ḡümā-hemtā-yı ḡüsrevānem ḡuddām-ı 'atebe-i Sidre-maġāmdan ġapum ġulları ve Anaṡolı dil-āverleri ile ṡuna'nuñ kenārına ġarīb olan maḡallere 'azīmet idüp, yemīn ü yesārda vāġı' olan memleket-i küffār-ı şeġāvet-şī'ār pāy-māl-i semend-i ġāziyān-ı ġanīmet-dişār olup, "Bāc" dimekle ma'rūf bir şehri 'azīmü's-sevād ki a'zam-ı bilād-ı ġral-ı ḡalālet-mu'tād idi, ehālī rāyāt-ı cihān-ġüşānuñ ġudūm-ı nuşret-nümāsından ġarīġ-ı lücce-i ḡayret

⁶⁸ Nüşhada "a'dā-yı" şeklinde yazılan bu kelime anlam ve sentaks gereği "a'dā" olarak metne alındı.

⁶⁹ "Elde edeceğiniz birçok ganimetler...", Fetih Sûresi, 48/20.

⁷⁰ "Hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.", İbrahim Sûresi, 14/7.

⁷¹ "Bunun için Allah'a hamd olsun."

⁷² "Nimetleri fazla olsun."

vâkı' olup, cânlarına hâlâş için emândan ğayrı dermân bulmayup, 'atebe-i 'aliyye-i âsumân-rif atüm hâkinden istimân itdüklerinde emân-ı şerîfüm virilüp, belde-i mezbûrenün büyüt u kenâ'isi şerâre-i âteş-i süzân ile ihrâk olunup ve kal'asında olan topları ve sâ'ir yaraqları alınup nehb ü hasâret olındı. Ve mûmâ ileyh dahı Rûmili 'askeri ile Engürüs-i menhûs vilâyetinün yemîninden cânib-i şimâle müteveccih olmuş idi. Mesâfe-i ba'ide ve menâzil-i 'adide kaç' idüp diyâr-ı Rûs'dan cârî olan "Tise" nâm nehr-i 'azîmün kenârına gelüp, mâbeynde vâkı' olan 'umûmen memâlik-i ma'mûresini yağmâ vü tâlân idüp, huşuşâ cümle-i bilâdından "Segedin" dimekle meşhûr şehir-i 'azîm ki mağarr-ı küfr ü irtidâd kal'asında ve şehrinde olan erbâb-ı küfr ü tezâd cenge ikdâm u 'inâd itdüklerinde dilîrân-ı nuşret-naşîb ve ğâziyân-ı zafer-tertib dahı göz açdurmayup, cevânib-i erba'asından koyulup, melâ'in-i nuhûset-âyinün zükûrın hizber-i tîğa 'alef ve naqd-ı hayâtların nîze-i cân-sitân ile hâk-i hâkîre döküp telef eylediler.

Bi'l-cümle ol taraflarda "Baçkameke" dimekle ma'rûf vilâyetde vâkı' olan şehirlerden Keçkememet ve Felekhaş ve Sir ve Sentâ ve Batana ve Pirlık ve Qayni ve bir bilâd-ı 'azîmesini tevâbî' u levâhiğ ile nehb ü hasâret idüp, şıbyân u eţfâl ve evzâc u emvâlini seby ü ğâret eyleyüp, ol câniblerde dahı ne deñlü ma'mûre-i memleketi varsa cümlesini yıkup ve yaqup gelürken Engürüs'ün "Tenele" dimekle ma'rûf kal'ası ki Tise Suyı Tuna'ya duhûl itdüğü yirde şa'b u pür-sedlik yirde vâkı' olup her kulle-i gerdün-cüssesi tāk-ı 'ayyûka müsâvî nıgehbân-ı memleket ve her burc u bârûsı rifat ü pertevi hışn-ı sipihre müvâzî pâsbân-ı vilâyet olmuş idi. Anda maşşûr olan ferîk-ı şirk ü tuğyân dahı ğarîk-ı baħr-ı hızlân olup müşârün ileyh vezîr-i a'zamumuñ 'azîmet-i nuşret-ķarîni ol cânibe muķarrer olduğı gibi ümmîd-i hayâtdan me'yûs [92b] hışmgîn⁷³ kal'adan çıkup firâr itdüklerinde ol haşîn-i Hayber-nişân ve sūr-ı Semek-bünyân dahı 'inâyet-i Hâzret-i Müfettiħu'l-ebvâb [ile] meftûh u musahħar oldu. *el-Hamdü li'llâhi 'alâ âlâ'ihî ve eşķürü 'alâ nu'amâ'ihî*.⁷⁴

A'dâ-yı dîn-i mübîn-i Seyyidü'l-enâm'dan her vech ile intikâm alınup, 'umûmen memleketi vîrân u ħarâb kıılınup, 'asker-i İslâm mü'eyyed ü manşûr ve düşmenân-ı devlet ü dîn maħzûl ü maķhûr olup teķâdüm ü ez mân u şühûrdan berü selâtin-i nâmdâr ve ħavâķîn-i zevî'l-iķtidârdan kimesneye müyesser olmayan fütühât-ı cemîle-i ilâhî ve ğanâ'im-i keşîre-i nâ-mütenâhî bu def'a cenâb-ı celâlet-me'âbuma naşîb ü muķadder oldu. *فَقَطِّعْ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ*⁷⁵

Eyle olsa hâliyâ burüdet-i mizâc-ı hevâ bi'l-cümle evân-ı şitâ olmağın⁷⁶ «العود أحمد»

muķtezâsınca 'amel idüp, 'asâkir-i encüm-şümâr ile sâlim ü ğânim taħtgâh-ı sa'âdetpenâh ve bârgâh-ı devlet-destgâhum cânibine mürâca'at-ı hümâyün idüp, yümn ü iķbâl ile dârü'l-feth-i maħrûse-i Varadin muķâbelesinde nüzül-i hümâyün eyleyüp, maħall-i

⁷³ Nüşhada "hoş-mekîn" biçiminde yazılan bu kelime anlam gereği "hışmgîn" olarak metne alındı.

⁷⁴ "Cömertliklerinden dolayı Allah'a hamd olsun. Ni'metlerine şükrediyorum."

⁷⁵ "Böylece zulmeden o toplumun kökü kesildi. Hamd, alemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.", Enam Sûresi, 6/45.

⁷⁶ "[Gerektiğinde] geri dönmek övünülecek bir şeydir."

mezbûrda dağı müşârûn ileyh vezîr-i a'zamum *dâme ikbâlehu*⁷⁷ birkaç gün içinde cîsr-i 'âlî bünyâd idüp, cümle-i erkân-ı devlet ve kapum kulları ile ve 'umûmen 'asâkir-i manşûre ile mürûr u 'ubûr idüp 'inân-ı 'azîmetüm dârü's-salţanati'l-'aliyye cânibine münşarif ü mün'aţif kılındı.

Eyle olsa bu fütühât-ı gaybiyyenüñ târîh-i sâli ki kelâm-ı hidâyet-nizâm-ı "nuşretü'l-İslâm"⁷⁸ ile muvaqqatdur, cemâhîr-i İslâmiyân-ı dîn-i Hayrû'l-enâm mesrûr u şâdân ve mübtehic ü handân olmak için dârende-i hükmi şerîf kulum ... [ile] irsâl olındı. İnşâ'ı'llâhu'l-'izz varup tebliğ idicek şenlikler ve şâdılıklar eyleyüp, bu aḥbâr-ı fütüh-âşârı eṭrâf u cevânibine 'ilâm-ı intişâr idüp, ba'de ḥamdi Fettâḥ-ı Zü'l-minen *taḳaddestü âlâ'ihî*⁷⁹ devâm-ı devlet ve mezîd-i rifâatüm du'âsına iştiğâl eylesüz. Şöyle bilesüz, 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasuz. el-Vâkı' [fi evâḥir-i şehri Zi'l-ka'deti's-şerîfe sene isnâ ve şelâsin ve tis'a mi'e].⁸⁰

*Cenâb-ı fazîlet-me'âb-ı şerî'at-nişâb, ḥazret-i efendi-i kâim-baḥş u kâim-yâb, el-ḥâkimü'l-'udde bi-ḳazâ'î Akça[kızıklık] zeyyede fazlıhu ilâ yevmi'l-va'd ve'l-cevâb.*⁸¹

KAYNAKÇA

- AK, Coşkun (2023). "Süleyman I", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-i#2-edebi-yonu>
- AKBULUT, Rüknettın (1948). "Eski Eserlerden İktibaslar Cennetmekan Yavuz Sultan Selim Hazretleri'nin Mısır Teshirine Dair Mahdumu Sultan Süleyman Hazretleri'ne Gönderdiği Fetihnâmedir.", *Bursa Halkevi Dergisi*, Sayı: 89, s. 24-26.
- AKSOY, Hasan (2023). "Fetihnâme", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fetihname>
- YILDIZ, Murat (2016). "Celalzâde Mustafa Çelebi'nin Rodos Fetihnâmesi'ndeki Manzumeler Hakkında Bir Değerlendirme", *Turkish Studies*, Cilt: 11, Sayı: 6, s. 103-132.
- AVÇİN, Mehmet (2017). "Nihâli'nin Fetih-nâme-i Yemen İsimli Mesnevisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 50, s. 16-24.
- BAŞPINAR, Fatih (2013). "Kanûnî Sultan Süleyman'ın Son Seferine Dair Bir Mesnevî: Merâhi'nin Fetihnâme-i Sefer-i Sigetvar Adlı Eseri". *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, s. 18-74.

⁷⁷ "Şansı dâim olsun."

⁷⁸ Bu terkip ebced hesabına göre 903 tarihini vermektedir.

⁷⁹ "Nimetlerini kutsuyorum."

⁸⁰ Nûshada yazılış tarihi boş bırakılmıştır. İlgili tarih *Fetihnâme*'nin Feridun Bey'in *Münşeat Mecmuası*'ndaki örneğinden hareketle yazılmıştır (agy, 1275: I/551).

⁸¹ Bu ibare *Fetihnâme*'yi mecmuaya kaydeden Akçakızıklık Kadısı Mehmed b. Ahmed'e ait imzadır.

- ÇOLAK, Ahmet (2015). "Bahârî, Fetihnâme-i Üngürüs Adlı Eseri ve Bu Eserden Hareketle Macaristan Fethinin Edebi Tarihi Üslupla Anlatılışı", *Turkish Studies*, Cilt: 10, Sayı: 4, s. 373-408.
- DERELİ, Özlem (2017). *Sinoplu Safâyi'nin Fetihnâme-i İnebahtı ve Moton Adlı Eseri (Transkripsiyonlu Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- EMECEN, Feridun (2023). "Mohaç Muharebesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mohac-muharebesi>
- ER, Harun (2012). "Türk İslam Geleneğinde Fetihnâmeler", *Diyanet İlmi Dergi*, XLVIII. Cilt: 2, Sayı: s. 93-107.
- ERKAL, Abdulkadir (2023). "Fetih-nâme-i Kamanıçe (Nâbî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/fetih-nâme-i-kamanice-nabi>.
- Feridun Bey (1275). *Mecmua-i Münşeat*, İstanbul.
- KANAR, Mehmet (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.
- KARAVELİOĞLU, Murat (2013). "Mahremî'nin Mohaç Fetihnâmesi Örneğinden Hareketle Edebi Metinlerin Tarihi Olayları Anlatımına Dair", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 11, s. 217-236.
- KOYUNCU, Fatih (2019). "Şairin Dilinden Fetih: Râzî'nin Mora Fetihnâmesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 46, s. 129-152.
- SEVERCAN, Şefaettin (2012). "Yavuz Sultan Selim'in Oğlu Şehzade Süleyman'a Gönderdiği Dulkadir Fetihnâmesi", *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu 29 Nisan - 1 Mayıs 2011 Kahramanmaraş*, I. cilt, s. 389-397.
- SEVERCAN, Şefaettin (2016). "Yıldırım Bayezid'in Babası Sultan Murad'ın Ağzından Bursa'ya Gönderdiği Kosova Fetihnâmesi" *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi: Prof. Dr. Yılmaz Kurt Armağanı*, Ankara, II. cilt, s. 378-392.
- ŞAHİN, Kürşat Şamil (2017). *Adlî Manzûme-i Feth-i Şirvan ve Demirkapı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- TULUM, Muhammed Emir (2023). "Manzum Fetihnâmelerin Tarihi Kaynak Değeri", *Kadim*, S. 5, s. 1-17.
- TÜTÜNCÜ, Mehmet (2021). "Fatih Sultan Mehmed'e Ait Olan Akçahisar Fetihnâmesi", *Uluslararası Fatih Sultan Mehmed Dönemi Osmanlı Dünyası Sempozyumu (İdeoloji-Diplomasi-Savaş-Fetih) Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi Yayınları.
- ÜNVER, İsmail (2008). "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall, s. 1-46.
- YİNANÇ, Refet (2012). "Yavuz Sultan Selim'in Gönderdiği Fetihnâmeye Oğlu Süleyman'ın Cevabı", *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu 29 Nisan - 1 Mayıs 2011 Kahramanmaraş*, I. cilt, s. 75-77.